

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ Західноукраїнський
національний університет Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансового менеджменту та страхування

БАДАЛОВ Артур Романович

**Соціальна політика держави: фінансові аспекти
реалізації / Social policy of the state: financial aspects of
implementation**

спеціальність: 232 - Соціальне забезпечення освітньо-професійна програма - Соціальне
забезпечення

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СЗм-21 А.
Р. Бадалов

Науковий керівник:
к.е.н., І. Ф. Стефанів

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" , " _____ 20 р.

Завідувач кафедри

О. В. Кнейслер

ТЕРНОПІЛЬ -2020

АНОТАЦІЯ

Бадалов А.Р. Соціальна політика держави: фінансові аспекти реалізації. Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2020.

Розглянуто теоретичні функціонування системи соціального захисту населення, форми реалізації соціальної політики, існуючі моделі соціального захисту населення. Окресленні критерії ефективності соціальної політики. Проаналізовано динаміку та структуру чисельності населення в Україні, здійснено оцінку рівня життя населення, проведено аналіз ефективності державної політики соціальної підтримки населення. Запропоновані напрямки удосконалення соціальної політики в Україні.

Ключові слова: фінансові ресурси, соціальна політика, рівень життя населення, ефективність, соціальне забезпечення.

ANNOTATION

Badalov A.R. Social policy of the state: financial aspects of implementation. Manuscript.

Research to obtain the educational qualification level "Master" in the specialty 072 - Finance, Banking and Insurance. - Western Ukrainian National University, Ternopil, 2020.

The theoretical functioning of the system of social protection of the population, forms of realization of social policy, existing models of social protection of the population are considered. The dynamics and structure of the population in Ukraine are analyzed, the standard of living of the population is assessed, the analysis of the effectiveness of the state policy of social support of the population is carried out. The directions of improvement of social policy in Ukraine are offered.

Key words: financial resources, social policy, living standards, efficiency, social security.

РЕЗЮМЕ

Робота містить 100 сторінок, 16 таблиць, 21 рисунок, список використаних джерел літератури із 79 найменувань.

Метою роботи є формування пропозицій стосовно напрямів підвищення ефективності функціонування системи соціальної допомоги в Україні.

Об'єктом дослідження є система соціального захисту населення, суть, її структура, об'єкти, суб'єкти та інструменти реалізації.

Предметом є державна політика формування системи соціального захисту населення в Україні.

Одержані висновки та їх новизна: проведене дослідження методологічних основ функціонування системи соціального захисту в Україні. Розкрито економічну суть системи соціального захисту, проаналізовано наявні у науковій сфері методи управління фінансовими ресурсами соціальної сфери, проведений аналіз сучасної політики соціального захисту в Україні, висвітлені проблеми, що мають місце у процесах управління фінансовими ресурсами системи соціального захисту, запропоновані напрямки підвищення ефективності політики соціального захисту.

Ключові слова: фінансові ресурси, соціальна політика, рівень життя населення, ефективність, соціальне забезпечення.

RESUME

The work contains 100 pages, 16 tables, 21 figures, a list of references from 79 titles.

The purpose of the work is to form proposals for ways to improve the efficiency of the social assistance system to citizens.

The object of research is the system of social protection, the essence, its structure, objects, subjects and tools of implementation.

The subject is the state policy of forming the system of social protection of the population in Ukraine.

The obtained conclusions and their novelty: a study of the methodological foundations of the functioning of the social protection system in Ukraine. The economic essence of the social protection system is revealed, the methods of management of financial resources of the social sphere available in the scientific sphere are analyzed, the analysis of modern social protection policy in Ukraine is carried out, the problems taking place in the processes of financial resources management of the social protection system are highlighted. .

Key words: financial resources, social policy, living standards, efficiency, social security.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	8
1.1.Теоретичні основи функціонування системи соціального захисту населення.....	8
1.2.Форми реалізації соціальної політики	17
1.3.Моделі соціального захисту населення	24
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	35
2.1.Аналіз динаміки та структури чисельності населення в Україні.....	35
2.2.Оцінка рівня життя населення	45
2.3.Аналіз ефективності державної політики соціальної підтримки населення	55
Висновки до розділу 2	68
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	69
3.1.Напрямки удосконалення соціальної політики в Україні.....	69
3.2.Методи реформування системи соціального забезпечення.....	76
Висновки до розділу 3	82

ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах постійного удосконалення економічної системи України постає питання підвищення ефективності соціального захисту населення. Формування сталої економічної системи супроводжується різким розшаруванням суспільства за матеріальними ознаками. Перед кожною державою постає проблема створення системи матеріального забезпечення та підтримки малозабезпечених людей. Бажання України приєднатися до Європейського Союзу неможливе без формування системи правових, економічних та організаційних заходів, які впливатимуть на соціальну стабільність в суспільстві, створення умов для збільшення добробуту населення, формування належного рівня та якості життя.

Пришвидшення інтеграційних процесів України у світове економічне співтовариство вимагає значних змін у системі управління державою, складовими частинами якої є соціальна та економічна система на основі ефективності поєднання економічного розвитку та соціального захисту. Існування ефективної системи соціального захисту - це свідоцтво певного типу та рівня розвитку країни, її відповідності вимогам часу. Чим вищим є рівень життя людей, тим більш розвиненим є суспільство. Досягнення основної мети - інтеграції України у європейське співтовариство вимагає адекватної роботи щодо удосконалення системи захисту, прав та свобод людей, запровадження демократичних принципів існування суспільства, економічного зростання та формування відповідних механізмів та умов для забезпечення матеріального та духовного добробуту людей. Найбільш

важливим аспектом даної проблеми є стан соціального захисту людей та формування ефективної системи надання соціальної допомоги.

Об'єктом дослідження є система соціального захисту населення, суть, її структура, об'єкти, суб'єкти та інструменти реалізації.

Предметом є державна політика формування системи соціального захисту населення в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження сучасної системи соціального захисту населення в Україні, аналіз її стану, характеристика сучасних процесів, що протікають в соціальній сфері.

Для досягнення мети дослідження були поставлені такі завдання:

- ✓ розкрити економічну суть системи соціального захисту;
- ✓ проаналізувати наявні у науковій сфері методи управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;
- ✓ провести аналіз сучасної політики соціального захисту в Україні;
- ✓ висвітлити проблеми, що мають місце у процесах управління фінансовими ресурсами системи соціального захисту;
- ✓ запропонувати напрямки підвищення ефективності політики соціального захисту.

У процесі вирішення поставлених у роботі завдань використовувалися відповідні методи дослідження, зокрема:

- аналізу та синтезу - для визначення структури джерел формування фінансових ресурсів системи соціального захисту;
- кореляційно-регресійний аналіз – для кількісної оцінки зв'язків між різними ознаками досліджуваного об'єкту,
- математичний – для проведення розрахунку ефективності фінансування соціальних заходів.

Наукова новизна і практична значущість отриманих результатів даного дослідження полягає в наступному:

- ✓ розкрито економічну суть системи соціального захисту;
- ✓ проаналізовано наявні у науковій сфері методи управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;
- ✓ проведений аналіз сучасної політики соціального захисту в Україні;
- ✓ висвітлені проблеми, що мають місце у процесах управління фінансовими ресурсами системи соціального захисту;
- ✓ запропоновані напрямки підвищення ефективності політики соціального захисту.

Апробація результатів роботи. Окремі положення та результати дослідження обговорювалися на наукових семінарах кафедри фінансового менеджменту та страхування ЗУНУ, отримали позитивну оцінку та опубліковані у статтях:

- Теоретичні основи формування системи соціального захисту населення України. Актуальні проблеми корпоративних фінансів та фінансових ринків: збірник студентських наукових праць. - Тернопіль: Вектор, 2020.

- Напрямки вдосконалення системи соціального захисту в Україні. Актуальні проблеми корпоративних фінансів та фінансових ринків: збірник студентських наукових праць. – Тернопіль: Вектор, 2020.

Структура роботи. Робота структурно складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Зміст роботи викладений на 97 сторінках, містить 16 таблиць, 21 рисунок і 73 джерел опрацьованої літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Теоретичні основи функціонування системи соціального захисту населення

Державу, яка здатна забезпечити власним громадянам високий рівень життя та умови для повного розвитку можна назвати соціальною. Вона повинна сформувати певну систему соціального захисту, що включає в себе систему соціального страхування, загальну систему соціальних гарантій, соціальну допомогу, сферу фінансування соціальних витрат, допомог компенсації та надання інших видів послуг. Певна частина соціальних функцій держави може передаватися окремим юридичним особам [62, 92]. Основною найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, її безпека. Відповідно до Конституції України формування та забезпечення прав та свобод людей є основним обов'язком кожної країни. Виходячи із вищезазначеного держава, не повинна бути пасивним спостерігачем процесів реалізації прав та свобод громадян, а основним учасником. Кожна держава, яка вважає себе соціальною повинна забезпечувати право людей на соціальний захист, що включає в себе право на утримання у випадку повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника, на випадок безробіття, а також фінансування життєдіяльності у старості [62,93].

Загалом, найбільш ефективною сьогодні є трьохстороння система фінансування соціального захисту. Саме вона сьогодні існує у всіх розвинених країнах світу. Відповідно до неї сторони, що приймають участь у процесах фінансування соціального захисту це: кожна людина, що має

можливість працювати, роботодавець та держава. Слід зазначити, що на сьогоднішній час в Україні частково збереглася адміністративно-розподільна система фінансування соціального захисту, у якій основним суб'єктом фінансових відносин виступає держава.

Загально визнаним методом фінансування системи соціального захисту є страхування працівників. Воно сформоване на основах солідарності, паритетності та розподільчих процесах, а саме на перерозподілі ресурсів від працездатних людей до непрацездатних. Соціальне страхування є основною матеріальною формою реалізації прав людей на соціальний захист і пов'язане із діяльністю людей у різних сферах економіки країни.

Уперше термін соціальний захист з'явився у Сполучених Штатах Америки у 1935 році, а далі розповсюдився на всі країни і визначає набір заходів, які спрямовані на захист громадян від економічної та соціальної деградації унаслідок втрати роботи, скорочення доходів, виробничих травм чи професійних захворювань[59, 44].

Певна група вчених-економістів визначають соціальний захист як поняття, що включає в себе соціальне забезпечення. На думку Т.В. Симигіної “соціальний захист – це термін, який активно вживали у радянські часи і який охоплює соціальне забезпечення, а також часткове регулювання трудових відносин та інших сфер”[56, 91].

Поряд із тим термін соціальний захист означає набір соціальних гарантій, метою яких є формування державою для кожної людини можливості реалізації її основних соціальних та економічних прав, зокрема право на життя, відтворення та на особистий розвиток. Сьогодні вчені пропонують різні підходи щодо тлумачення терміну соціальний захист.

З однієї сторони соціальне забезпечення – це набір принципів форм методів, законодавчо сформованих певною країною, соціальних гарантій, заходів та установ, що забезпечують ефективні умови для життя, для

задоволення потреб людей. Соціальний захист формує гарантії допомоги у випадку появи несприятливих обставин, які можуть супроводжувати життя певних громадян, зокрема хвороби, інвалідність, травматизм, старість, втрату доходів, безробіття, міграцію. Соціальне забезпечення охоплює соціальне страхування та соціальну підтримку і є сукупністю дій, спрямованих на формування допомоги у випадку настання складних життєвих ситуацій. Основним завданням є підтримання сталості життя людей, а також певна допомога у складних життєвих ситуаціях, формування превентивних заходів спрямованих на запобігання виникнення негативних ситуацій.

Захист осіб, що працюють здійснюється за рахунок державного регулювання мінімального рівня заробітної плати таким чином, щоб людина не опинилася на межі бідності. Для того, щоб людина могла ефективно функціонувати у старості упродовж її активного життя формується механізм перерозподілу поточних доходів на доходи у майбутньому.

Система державного захисту повинна формуватися таким чином щоб мати можливість розв'язати індивідуальні проблеми кожної конкретної людини, забезпечуючи при цьому дотримання інтересів усього суспільства. Таким чином, у загальному сенсі, соціальне забезпечення включає соціальну допомогу, соціальне страхування та соціальні гарантії.

Усі люди мають право на соціальний захист. Це право гарантується та забезпечується за рахунок формування страхових внесків людей, підприємств і організацій, формування мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними людьми. Відповідно до законодавства України передбачається, що пенсії та інші види соціальної допомоги є основним джерелом фінансування життя людей пенсійного віку, забезпечуючи рівень життя не нижчий від встановленого законом.

У загальному випадку соціальний захист - це два взаємопов'язаних поняття. З однієї сторони - це надання усім громадянам рівних можливостей

забезпечити собі власною працею гідне життя, а з іншої сторони - державну підтримку непрацездатних та соціальних вразливих громадян.

За економічним змістом соціальне забезпечення - це державна система допомоги громадянам, що не мають засобів для існування або отримують доходи у формі винагороди за працю, які не достатні для задоволення основних фізіологічних і психологічних потреб. Відповідно до цього усі громадяни групуються за певними ознаками, частина з яких потребує соціального захисту. Зокрема це діти, підлітки до 16 років, люди пенсійного віку, особи що мають фізичні та психічні вади, люди, які тимчасово непрацездатні, жінки у період вагітності та у період догляду за дітьми, особи що виконують функції, які не можуть бути поєднані із роботою, зокрема догляд за малолітніми дітьми, інвалідами, людьми похилого віку. Цілісна система соціального забезпечення включає в себе пенсії, фінансову допомогу працюючим у випадку тимчасової втрати працездатності, вагітності та пологів, допомогу самотнім матерям, багатодітним та малозабезпеченим сім'ям. Така допомога здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, а також за рахунок страхових внесків, які акумулюються в пенсійному фонді України та у недержавних пенсійних фондах .

Система соціального забезпечення надає можливість громадянам матеріально забезпечити себе у старості, у випадку захворювання, повної або часткової втрати працездатності. Вона покликана застрахувати людей та членів їх родин від негативних наслідків втрати доходів або формування певних фінансових обмежень. Можна зробити висновок, що за своєю суттю соціальне страхування – це можливість отримати джерела матеріального самозабезпечення без врахування затраченої в даний момент часу праці.

Загальною рисою системи соціального забезпечення є те, що вона поєднує два основні аспекти - економічні та правовий. З точки зору економічної системи соціальне забезпечення - це система заходів держави із

формування соціальних фондів та використання їх коштів за цільовим призначенням. З точки зору правових відносин система соціального забезпечення є об'єктом права, що означає, що будь-які процеси в правовому суспільстві у сфері соціального забезпечення здійснюються лише у межах правових норм, закріплених законами. Загальний перелік найбільш важливих форм соціального забезпечення прописані у Конституції України у статті 46 та статті 92. Загалом під формами соціального забезпечення варто розуміти певні види соціальних виплат та пільг, послуг, що надаються непрацездатним громадянам безкоштовно або на пільгових умовах за рахунок спеціальних джерел фінансування. Законодавство більшої кількості країн закріпило право кожної особи, кожного члена громади на соціальне забезпечення і надає даним громадянам право на високий життєвий рівень, включаючи право на їду, на одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і є потрібним для утримання на належному рівні здоров'я та добробуту кожного конкретного громадянина та його сім'ї.

Соціальні виплати в Україні здійснюються у формі пенсій, фінансової допомоги, допомоги в натуральній формі, зокрема продуктами харчування, технічними засобами, засобами пересування, протезування, працевлаштуванням громадян, які частково втратили працездатність, утриманням людей похилого віку у будинках престарілих та утриманням інвалідів. За усю історію існування соціальних систем та систем фінансування соціальних заходів соціальна сфера багато раз змінювала свої функції, форми, методи фінансування, залежно від державного устрою, економічного потенціалу країни, типу участі громадян у фінансуванні, типології законодавства та решту факторів. Зате мета соціального забезпечення повсякчас є постійною, а саме покращення рівня життя людей.

Загалом, соціальний захист - це комплекс організаційних та правових і економічних заходів, що спрямовані на формування добробуту для кожного

громадянина суспільства за певних умов. Організаційно-правові заходи включають в себе формування інститутів соціального захисту та певного законодавчого забезпечення, що регламентує їх діяльність; економічні заходи - це процес формування механізму розподілу доходів, тобто утримання податків та інших платежів, а також їх розподіл між соціальними службами. З точки зору економіки соціальний захист - це система перерозподілу суспільного багатства на користь людей, які на певний період часу чи постійно потребують підтримки з боку країни, тобто система перерозподілу від багатих до бідних, від здорових до хворих, від молодих до літніх.

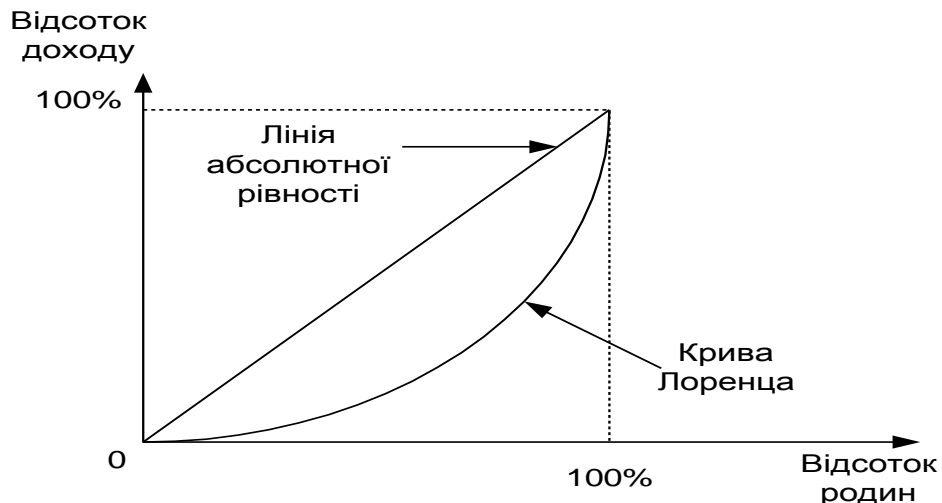

Рис. 1.1. Крива Лоренца

Система соціального забезпечення включає в себе пенсії, різні види допомоги. Соціальне забезпечення також передбачає надання допомоги у натуральній формі, зокрема обслуговування людей з інвалідністю та осіб похилого віку у спеціалізованих установах. Будь-яке соціально спрямоване суспільство прагне сформувати якнайкращі умови для життя та діяльності людей і створити систему соціальної справедливості. Загальними умовами реалізації систем соціального захисту є рівність чи нерівність доходів.

Чинниками існування нерівності є диференціація заробітної плати залежно від здібностей, освіти, професії, досвіду, нерівномірний розподіл власності та особисті властивості людей .

З метою диференціації доходів громадян економісти використовують криву Лоренца, що ілюструє рівень нерівності доходів .

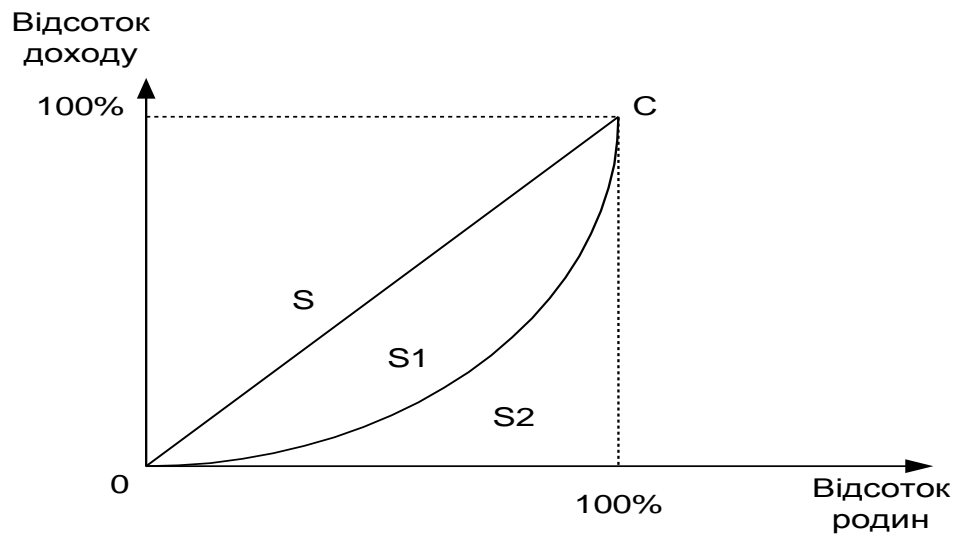

Рис. 1.2. Коефіцієнт Джині

Ще один показник нерівності доходів — коефіцієнт Джині. Коефіцієнт Джині — показник нерівності розподілу деякої величини, що приймає значення між 0 і 1, де 0 означає абсолютну рівність (величина приймає лише одне значення), а 1 позначає повну нерівність. Найбільш відомим він є як міра нерівності доходів домогосподарств деякої країни чи регіону. Коефіцієнт Джині для доходів домогосподарств є найпопулярнішим показником економічної нерівності громадян в країні.

Окрім нерівності доходів, коефіцієнт Джині також рахують для нерівності багатства (майна і капіталу), ці два показники часто суттєво відрізняються.

Вирівнювання доходів населення або запуск системи перерозподілу грошових потоків здійснює держава, використовуючи податкову службу та систему фінансових трансфертів. Система оподаткування є допоміжною ланкою процедури обороту фінансових ресурсів.

Практично усі країни світу формують різноманітні програми соціального страхування та допомоги бідним людям, які містять у собі страхування за віком, непрацездатності, страхування від втрати доходів. Окрім того існують програми додаткової допомоги, зокрема медичного страхування, допомоги багатодітним сім'ям, надання різноманітних пільг. Сформована система перерозподілу доходів є ефективною у тривалому періоді часу, бо надає можливість бідним людям отримати доступ до освіти та досягнути певних успіхів.

Процес регламентації різних верств населення у розвинених країнах світу не є фіксованими. Загальними причинами нерівності доходів є різні форми оплати праці, структура сімей, різні методи управління капіталом та нестійкий рівень дохідності систем управління капіталом, методи та форми управління власністю, фізичні та розумові особливості людей, різний рівень освіти.

Сучасна економічна наука формує різні підходи до визначення рівня нерівності людей. По-перше, усі обрахунки у системі розподілу доходів та величина рівня бідності базується на оцінці грошових доходів сім'ї. При цьому різні типи державних програм допомоги бідним верствам населення базуються на можливості надання певних товарів та послуг у натуральній формі, зокрема це талони на харчування та медичне обслуговування. Державна допомога бідним людям, що надається у формі товарів та послуг має назву натуральних трансфертів. Діючи розрахунки рівня бідності людей не враховують їх. По-друге упродовж усього життя людини її доходи постійно змінюється. Зокрема працівник, що недавно отримав роботу має, як

правило, незначний дохід. Із віком доходи кожної людини, як правило, зростають і досягають максимуму у віці 50 років, а далі вони стрімко знижуються, зокрема у тому випадку коли людина йде на пенсію. Така форма зміни доходності конкретної людини є її життєвим циклом[62, 217]. Сформована система управління надає можливість вирівняти доходи кожної конкретної людини, враховуючи життєвий цикл у тому випадку, якщо є можливість використовувати займи та заощадження. Розрахунки вказують на те, що найвищий рівень заощаджень мають люди середнього віку. Економісти розрізняють часовий та постійний дохід громадян. Перший значною мірою не враховується у процесі розрахунку життєвого рівня конкретної людини.

Ще одним способом нормалізації доходів громадян є стійкий економічний розвиток країни, що сприяє економічному успіху кожного конкретного суб'єкта. Економічний розвиток призводить до того, що всі люди мають можливість сформувати значну кількість ресурсів, накопичувати багатство, що слугує ефективним джерелом оптимізації рівня матеріального забезпечення.

Для того, щоб ефективно виконувати власні функції держава повинна мати в наявності достатні фінансові ресурси. Дані кошти вона може сформувати шляхом перерозподілу ВВП. Найважливішим аспектом даної системи перерозподілу є те, що він здійснюється через державний бюджет. Основним джерелом ресурсів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування є страхові внески страхувальників, підприємств, організацій, застрахованих осіб. У процесі формування ринкових відносин все більш очевидним стає необхідність активної участі людей у формуванні фондів соціального страхування. Це дає їм можливість впливати на рівень власного соціального захисту у випадку настання страхових подій.

Сьогодні є нагальна необхідність переходу від системи загальнообов'язкового державного страхування до комплексної форми фінансування соціального захисту, що надасть змогу збільшити обсяги доходів спеціалізованих фондів та підвищити рівень захисту. Така система є можливою за рахунок резервування частини заробітної плати, її трансформації у соціальні інвестиції з метою використання різними категоріями людей при настанні страхового випадку.

Кошти фондів соціального страхування спрямовуються на фінансування:

- 1) допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);
- 2) допомоги по вагітності та пологах;
- 3) допомоги при народженні дитини;
- 4) допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
- 5) допомоги на поховання;
- 6) забезпечення оздоровчих заходів.

1.2. Форми реалізації соціальної політики

Процеси розв'язання проблем, які пов'язані із існування системи соціального захисту є однією із основних форм та напрямків державної діяльності.

Оскільки система соціального захисту є однією із основних підсистем національної економіки, то усі явища, процеси, які відбуваються тут знаходяться під пильною увагою суспільства, оскільки від них залежить рівень життєдіяльності людей, рівень задоволення їх потреб та інтересів.

Система соціального захисту - це набір принципів, методів, законодавчо сформованих державою соціальних гарантій, заходів та інституцій, котрі забезпечують ефективні умови для життя людей та задоволення потреб населення. Соціальний захист формує певний тип гарантій допомоги людям у випадку настання певних видів соціальних ризиків, яких може зазнати будь-яка людина упродовж життя, зокрема це хвороби, інвалідність, травматизм, старість, втрата годувальника, безробіття, міграція. Система соціального захисту реалізується через соціальну політику.

Соціальна політика:

- діяльність держави з метою формування прийнятних соціально-економічних умов життя суспільства, шляхом підвищення добробуту людей, усунення негативних наслідків функціонування ринкової системи, забезпечення соціальної справедливості та соціальної стабільності в країні;
- система правових, організаційних, регулятивних та контрольних дій держави з метою реалізації цілей соціального типу;
- соціально-економічні заходи держави, підприємств, установ, місцевих органів влади, що спрямовані на захист людей від безробіття, інфляції та інших негативних чинників.

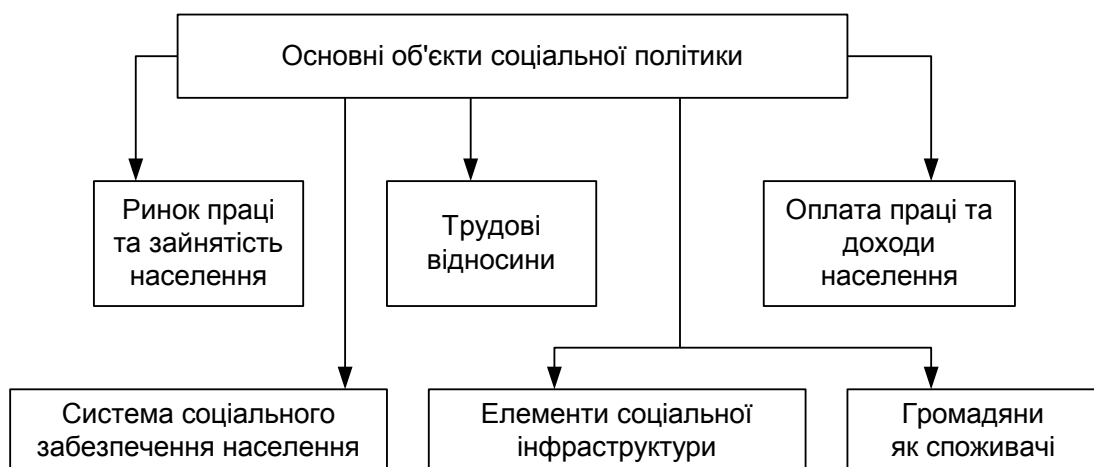

Рис.1.3. Об'єкти соціальної політики[56, 192]

Система державного регулювання соціальних процесів формується за рахунок впливу органів державної виконавчої влади на процеси розвитку соціальних відносин, формування сприятливих умов життя та праці людей.

Рис. 1.4. Завдання та принципи соціальної політики[57,112]

Соціальна політика держави включає в себе:

- регулювання відносин у суспільстві, законодавче забезпечення умов взаємодії суб'єктів економічної діяльності у соціальній сфері, у тому числі відносин між роботодавцями та працівниками;
- вирішення проблем із безробіттям та забезпеченням повної зайнятості населення;

- перерозподіл доходів населення відповідно до типу соціальної політики, створення групи стимулів для продуктивної суспільної праці та надання соціальних гарантій населенню;
- формування ефективної системи соціального захисту людей;
- забезпечення розвитку інфраструктури соціальної сфери, зокрема закладів освіти, охорони здоров'я, культури, науки, спорту.
- захист навколишнього природного середовища.

Системний характер соціальної політики держави визначається тим, що соціальна система виступає елементом забезпечення життєдіяльності людей, стабілізації та розвитку суспільства, нормалізації суспільних відносин.

Соціальна політика України повинна бути сформована на основі принципів лібералізму та соціальної орієнтації. Перша надає можливість за умов недостатності фінансових ресурсів у держави сформувати умови для самореалізації і самозабезпечення усіх людей. Інша складова передбачає створення ефективної системи соціального захисту людей. За умов соціальної та ринкової трансформації держава повинна виступати основним суб'єктом соціальних перетворень, проводити активну соціальну політику, сформовану на ринкових засадах.

Основними напрямками механізму соціального захисту є:

- нуліфікація негативних факторів ринкової економіки;
- зниження соціальної напруги в країні;
- формування умов для ефективної соціальної адаптації людей[59, 97].

Усього цього можливо досягнути за рахунок системної економічної та соціальної трансформації і структурної перебудови економіки, підвищення

ефективності економічної системи, переходу до нового рівня соціальних відносин.

Цілі соціальної політики:

- ✓ формування соціальних реформ;
- ✓ розвиток демократичних принципів функціонування суспільства, забезпечення прав і свобод людей;
- ✓ формування громадянського суспільства;
- ✓ активізація держави у сфері соціального забезпечення, формування механізму взаємовідносин держави та суспільства;
- ✓ забезпечення ефективних та безпечних умов праці та життя, зростання рівня добробуту людей;
- ✓ формування для кожної людини можливостей реалізувати власні здібності, отримувати дохід відповідно до результатів праці, компетентностей, талантів;
- ✓ стимулювання мотивації до підприємницької діяльності, формування середнього класу;
- ✓ забезпечення ефективних процесів відтворення населення, нормалізація ринку праці;
- ✓ гармонізація відносин між державою та людьми, формування соціальної справедливості.

Приймаючи до уваги істотні відмінності у соціальній та економічній ситуації у різних країнах світу, зокрема у розвинених та у країнах із перехідною економікою, варто взяти до уваги зарубіжний досвід організації системи соціального забезпечення, що має важливе значення у формуванні ефективної моделі соціального захисту населення в Україні.

Цінність такого досвіду може полягати в наступному:

- надання значної уваги питанням соціальної політики та формування оптимальних форм, методів та механізмів соціального захисту різних людей,
- формування профілактичних заходів, спрямованих на боротьбу із бідністю та створення дієвих систем соціального забезпечення;
- створення механізму соціального захисту людей із врахуванням економічних факторів, що втілені у системі суспільних цілей та інтересів громадян;
- формування та реалізація різного типу соціальних програм на основі використання наукових принципів управління інформаційними системами, соціальної експертизи та соціального моніторингу;
- формування комплексного підходу до управління соціальними системами у суспільстві, дієвих механізмів фінансування соціальних програм;
- створення та застосування ефективних форм та методів фінансування потреб людей, враховуючи адресність та матеріальний стан особи, сім'ї та окремих соціальних груп населення.

Сьогодні, практично всі економічні системи усіх розвинених країн світу передбачають формування дієвих механізмів соціального захисту населення. Залежно від форми, критеріїв та типології системи соціального захисту усі соціальні системи розподілені на кілька типів. Перший тип - ліберальний. Для нього є характерним те, що соціальний захист людей відокремлений від результатів розвитку ринку і обмежується захистом лише тих громадян, які позбавлені доходів. Консервативна модель соціального захисту є класичним варіантом соціального страхування, який враховує трудовий внесок людини у розвиток суспільства та економічної системи. Для третьої моделі характерним є порівняльний чи зрівняльний підхід, за якого

допомога населенню, окремим людям надається незалежно від доходів у минулому.

Варто зазначити, що ефективність зазначених моделей соціального захисту людей визначається в першу чергу результатами реалізованої соціальної політики держави. Більшість вчених сьогодення притримуються точки зору, що соціальна політика, це політика не для мільйонерів, а для людей, які в певний період часу не можуть сформувати для себе прийнятні умови існування. За умови соціальної направленості більшості економік світу, соціальна орієнтація - це форма посилення державного регулювання сфери соціального забезпечення, а також в економічній сфері. Сьогодні широкого розповсюдження набуває термін «соціальна держава», яка є протилежністю «економічній державі». На відміну від держав економічного типу, соціальна держава повинна регулювати усі суспільні процеси, в тому числі здійснювати соціалізацію ринку в інтересах у більшості населення країни.

За такої моделі посилюється вплив держави на механізми функціонування ринку шляхом, формування взаємопов'язаних напрямків соціального, економічного, фінансового, технічного, наукового, інвестиційного, екологічного розвитку країни, що забезпечує необхідний розвиток виробничих систем та можливостей вирішення різнотипних соціальних проблем. У таких моделях перевага надається індикативному плануванню, що формує низку індикативних показників та параметрів розвитку зазначених систем. При цьому держава може забезпечити лише той рівень соціального захисту населення, який є економічно можливим. Формування соціальних програм базується на фінансових, матеріальних та організаційних проектах із використанням певного кадрового забезпечення.

1.3. Моделі соціального захисту населення

Соціальні моделі економічно розвинених країн світу різняться не лише за обсягом соціальних видатків, але їх загальною ефективністю. Відповідно до звіту Європейської комісії, який був представлений у 1995 році існують наступні основні моделі соціального захисту, а саме континентальна, скандинавська, південно-європейська. Значним фактором, що вирізняють соціальні моделі розвинених країн світу є структура та типологія систем соціального забезпечення. Окремим соціальним державам притаманні різні моделі соціальної політики, оскільки не існує єдиної моделі соціальної держави.

Значні темпи розвитку Німеччини досягнуті перш за все унаслідок правильного формування соціально-економічної моделі розвитку суспільства, формування відповідних витрат; зокрема третина коштів від загального бюджету використовується на соціальне забезпечення. У системі охорони здоров'я здійснюється страхування на випадок хвороби.

Усі працюючі, безробітні та пенсіонери відповідно до законодавства підлягають медичному страхуванню. З метою попередження розвитку захворювань в країні передбачені різні профілактичні заходи для застрахованих груп людей, зокрема дітей у віці до чотирьох років, жінок у віці від 30 років та чоловіків у віці від 45 років.

Німецький тип соціального захисту, що має назву соціальної ринкової економіки, викликає жвавий інтерес у фахівців, оскільки вона поєднує значну економічну ефективність і ефективно сформовану систему соціального захисту, засновану на демократичних принципах. Основним принципом її формування є принцип економічної свободи, який є загальним стимулом нарощення рівня продуктивності праці. Даний принцип включає в себе наступні елементи:

- свободу споживання, згідно із якою споживачі мають право вибирати будь-які товари, послуги на власний розсуд;
- свободу виробництва та торгівлі. Підприємства можуть виробляти товари і послуги, які необхідні на ринку;
- свободу вибору роботи;
- свободу володіння та використання приватної власності[59, 39].

Принципам свободи підпорядковане децентралізоване економічне та соціальне планування. Функціональне поєднання системи децентралізованого планування і форм забезпечення соціального захисту здійснюється за допомогою ринкових механізмів. Саме у цьому є основна ідея ринкової економіки, а економічна свобода є основною рушійною силою процесів розвитку.

Німецький уряд ставить перед собою завдання розвитку ринкової конкуренції, яка є основним фактором розвитку економіки. Причому результати впливу ринкових механізмів постійно контролюються із соціальної точки зору з метою створити ефективну соціальну систему. В таких умовах принципи соціальної свободи та економічної відповідальності доповнюються іншими принципами, які є характерними для соціальної держави. У Німеччині існують різні елементи соціальної економіки, які надають змогу державі здійснювати коригування результатів дії ринкових механізмів і соціальних процесів. Розподіл доходів формується за допомогою системи оподаткування, при цьому громадяни із низькими низьким рівнем доходів звільняються від сплати податкового прибуткового податку.

Основними важливими рисами німецької моделі соціального забезпечення є:

- захист від незаконного звільнення з роботи;
- охорона праці жінок;

- охорона праці молоді, зокрема дітей до 15 років;
- захист працівників від виробничого травматизму;
- регулювання робочого часу та заборона працювати у святкові та вихідні дні.

Німецька модель соціального забезпечення залучає державний та приватний сектор до розв'язання соціальних проблем. Тут відповідальність кожного конкретного бізнесмена замінена на колективну та контроль з боку держави. Щодо використання певних положень німецької системи соціального захисту, то в Україні повинні бути запроваджені принципи активної діяльності держави щодо повної зайнятості людей. Цього можна досягнути формуючи високий рівень професійної підготовки працівників, здійснення перепідготовки.

Держава соціального типу спрямовує власні зусилля на формування соціального захисту населення. Їх діяльність передбачає:

- формування прийняттого рівня прожиткового мінімуму та надання матеріальної допомоги тим суб'єктам, які не можуть фінансово забезпечити себе;
- формування умов, які надають змогу громадянам отримувати необхідний обсяг ресурсів для забезпечення власного життя;
- забезпечення умов з екологічної безпеки для усіх громадян;
- забезпечення доступу усіх громадян до медичної допомоги;
- забезпечення сприятливих умов праці для людей та захист їх від негативних впливів ринкової економіки;
- захист людей від злочинних посягань на їх свободу та життя;
- захист громадянських та політичних прав і свобод;
- захист від політичного переслідування та свавілля;
- забезпечення право вибору духовних цілей;

- формування сприятливого соціально-психологічного клімату у суспільстві;
- стабілізація громадського життя[59, 112].

Загалом, німецька модель соціального захисту поєднує в собі високий рівень економічної ефективності із значним рівнем соціального захисту. Вона заснована на свободі вибору, в тому числі і вибору товарів чи послуг, свободі виробництва та торгівлі, свободі вибору місця праці, вільного володіння та розпорядження приватною власністю. Використовуючи соціальну систему держава застосовує ринкові механізми та договірний принцип економічної діяльності. Розподіл доходів відбувається за допомогою податків, причому особи із низьким рівнем доходу повністю звільняються від сплати прибуткового податку. Німецька система соціального забезпечення передбачає заходи із охорони праці, регулювання робочого часу, у ній заборонено працювати у вихідні та святкові дні, забезпечується захист працівників від виробничого травматизму, здійснюється охорона праці молоді та жінок, захист від незаконного звільнення з роботи. Німецька модель заснована на змішаному державному та приватному фінансуванні соціальної сфери, у якій відповідальність підприємств замінена обов'язковою колективною відповідальністю та контролем з боку держави.

Соціальний захист у Швеції формується відповідно до національних соціальних стандартів. Це означає, що за будь-яких життєвих негараздів кожен громадянин суспільства, кожна сім'я може розраховувати на допомогу, яка забезпечить прийнятний життєвий рівень, що був у даній сім'ї до появи проблем. Дана модель передбачає використання значної частки національного доходу, який акумулюється у держави чи місцевих органів влади на соціальні цілі, високий рівень зайнятості та інвестиції у формування робочих місць, стабілізацію цін та доходів громадян.

Загалом, шведська модель передбачає високий рівень соціального захисту, який формується на основі сформованих соціальних стандартів. Ця модель передбачає те, що значний відсоток національного доходу, який акумулюється у державних органах влади, місцевих органах влади, в соціальних інститутах, які займаються проблемами соціального захисту населення виділяється на соціальні цілі. Дана система соціального захисту має високий рівень ефективності, що пов'язано із значним рівнем розвитку національної економіки, що забезпечує високий рівень зайнятості та інвестицій які спрямовуються на одночасне забезпечення повної зайнятості та стабілізації економіки.

У Фінляндії згідно діючої Конституції цієї країни кожен, хто не в змозі забезпечити собі існування, яке відповідає нормам людського достоїнства, має право на необхідне утримання та забезпечення. Законом гарантується кожному право на основне соціальне забезпечення під час безробіття, хвороби, непрацездатності, а також у випадку народження дитини та втрати годувальника. Органи громадської влади зобов'язані згідно закону гарантувати кожному достатнє соціальне і медичне забезпечення, а також сприяти зміцненню здоров'я населення, підтримувати можливості сім'ї та інших осіб, які відповідають за опіку над дітьми, забезпечують благополуччя та розвиток особистості дитини.

Фундаментальною ознакою соціальної політики в Польщі та Чехії є принципова спрямованість на допомогу суспільства тільки в тих випадках, коли особа чи родина, які на неї претендують, не мають власних можливостей подолати економічну й фінансову скруту.

У Чехії діють три взаємодоповнюючі системи соціального захисту населення:

- ✓ система соціального страхування (охоплює практично все населення країни і становить 10 % ВВП);

✓ система державної соціальної допомоги (60 % населення і 2 % ВВП), що спрямована на попередження зниження доходів, у першу чергу сімей із дітьми;

✓ система соціальної підтримки (4 % населення і 4 % ВВП), за якої держава гарантує мінімальний рівень підтримки соціально вразливим прошаркам населення.

Приблизно 0,5 % населення цієї країни належать до маргінальних груп (безпритульні, біженці, бродяги тощо), які випали з суспільного життя. Таким категоріям надається відповідна допомога як державними, так і недержавними установами й організаціями.

Якщо в Чехії та Польщі в основу діючих систем соціального захисту закладають диференційований рівень прожиткового мінімуму з урахуванням складу сім'ї, то у такій високорозвиненій країні, як Нідерланди, ще з 1965 року відмовились від практичного використання прожиткового мінімуму. Мінімальний рівень державних гарантій у цій країні встановлюється виходячи з рівня мінімальної заробітної плати, яка визначається раз на рік, ґрунтуючись на механізмах соціального партнерства.

Для США характерна ліберальна модель соціального захисту населення, яка відокремлює соціальний захист від вільного ринку та обмежується захистом лише тих, хто позбавлений інших доходів. Згідно цієї моделі проблема соціального захисту розв'язується переважно на рівні підприємств і найманих робітників в особі профспілок. Разом з тим держава також направляє значну частину коштів на забезпечення соціального захисту населення. В числі заходів з соціальної підтримки населення США слід відзначити:

- розробку програм професійної підготовки та перепідготовки кадрів;

- охоплення системою соціального захисту широких верств населення;
- надання допомоги тим, хто її потребує, у тому числі в натуральній формі (талони на безкоштовне отримання продовольчих товарів, субсидії на житло, безкоштовна медична допомога).

До речі, у США людина обирає додаткову медичну послугу залежно від своїх прибутків.

Модель соціального захисту населення Японії базується на ефективних варіантах сучасного управління з «людським обличчям». У цій країні культивується мораль «Наше багатство — людські ресурси», тому тут створюються належні умови для найбільш ефективного їх використання. Одне з важливих завдань — встановлення нормальних відносин з працівниками, створення відношення до корпорації як однієї сім'ї. Фірми використовують відчутні виплати співробітникам на соціальні цілі та інші матеріальні і духовні стимули. Важливою складовою соціального захисту працівників є система довгострокового позитивного найму та трудового стажу. Професійно-кваліфікаційне просунення по службі залежить перш за все від віку та стажу, потім враховуються всі інші показники. Чим більше людина працює в компанії, тим вища її заробітна плата, посада, пільги та пенсії, надбавки на утримання сім'ї, медичне обслуговування, соціальне страхування, оплату проїзду на роботу та інші.

Велика увага в Японії приділяється особам старшого віку та довголітнім (90 та більше років). Зокрема, кожна людина, яка досягає віку довголіття, отримує поздоровлення та цінний подарунок від імператора Японії.

Економічною основою моделі соціального захисту населення Японії є досягнення науково-технічного прогресу, який набув самопідтримуючого і

самодостатнього характеру і став ключовим фактором економічного розвитку.

Слід зазначити, що реалізація моделі соціально орієнтованої економіки в Україні повинна передбачати підвищення рівня та ефективності соціального захисту населення, перехід до адресної соціальної допомоги, яка має бути диференційованою для різних верств населення. Блок-схема механізму реалізації моделі соціально орієнтованої ринкової економіки наведена на рис. 1.5.

Вітчизняна модель соціального захисту передбачає формування умов для підвищення рівня та ефективності соціальної допомоги людям, перехід до повної соціальної допомоги, яка має бути диференційованою для різних верств населення. Соціально сформована економіка передбачає не тільки соціальний захист, але формування такого організаційного та економічного механізму, який би сприяв зменшенню тих, що потребує допомоги.

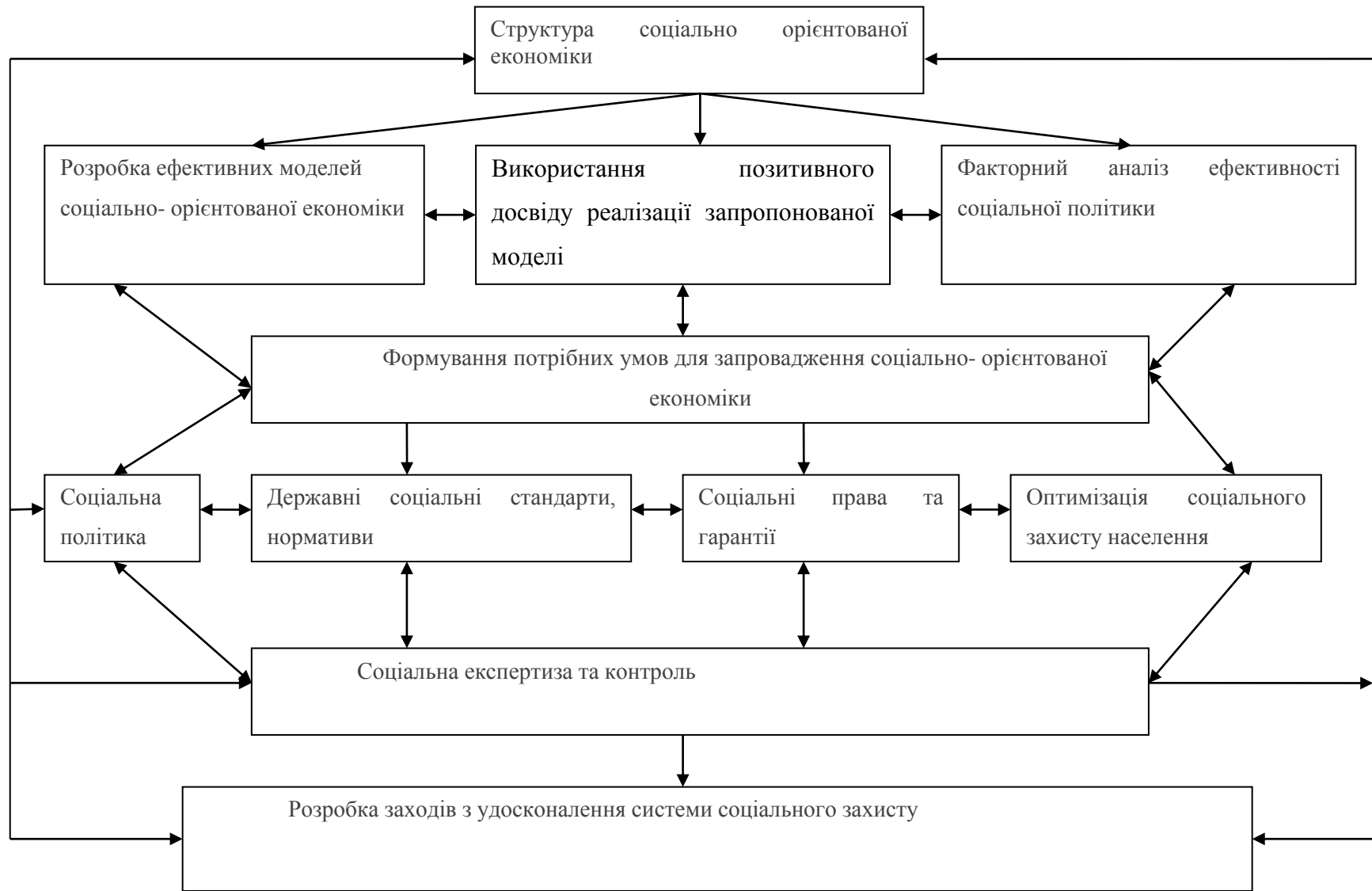

Рис. 1.5. Напрямки реалізації моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки

Дана модель спрямована на необхідність формування соціально гарантованого мінімуму задоволення потреб. Основним інструментом даної моделі є адресна соціальна політика, яка включає в себе політику повної зайнятості.

Отже, забезпечення реалізації стратегічного курсу реформ повинно бути пов'язано з соціальним забезпеченням із ефективністю економікою. З одного боку, їй мають бути притаманні плюралізм форм власності та розвинута система ринкових відносин, з іншого — певний ступінь участі держави у забезпеченні ефективності економіки, регулюванні доходів населення та зайнятості, формуванні умов, що забезпечують задоволення соціально-значущих потреб усього населення.

Висновки до розділу 1

За результатами роботи над першим розділом сформовані наступні висновки та пропозиції.

1. Сьогодні є нагальна необхідність переходу від системи загальнообов'язкового державного страхування до комплексної форми фінансування соціального захисту, що надасть змогу збільшити обсяги доходів спеціалізованих фондів та підвищити рівень захисту людей.

2. Соціальна політика України повинна бути сформована на основі принципів лібералізму та соціальної орієнтації. Перша надає можливість за умов недостатності фінансових ресурсів у держави сформувати умови для самореалізації і самозабезпечення усіх людей. Інша складова передбачає створення ефективної системи соціального захисту людей.

Цінність такого підходу полягає в наступному:

- надання значної уваги питанням соціальної політики та формування оптимальних форм, методів та механізмів соціального захисту різних людей;

- формування профілактичних заходів, спрямованих на боротьбу із бідністю та створення дієвих систем соціального забезпечення;
- створення механізму соціального захисту людей із врахуванням економічних факторів, що втілені у системі суспільних цілей та інтересів громадян;
- формування та реалізації різного типу соціальних програм на основі використання наукових принципів управління інформаційними системами, соціальної експертизи та соціального моніторингу;
- формування комплексного підходу до управління соціальними системами у суспільстві, дієвих механізмів фінансування соціальних програм.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз динаміки та структури чисельності населення в Україні

Формування в Україні нової моделі соціальної держави, виходячи з реальних факторів розвитку суспільства, зростання прав та свобод людини, потребує розробки чіткої стратегії організації та здійснення соціальних реформ зокрема у галузі соціального захисту. Таким чином, соціальна політика - це дії держави щодо формування та регулювання соціально-економічних умов життя людей з ціллю зростання їх добробуту, ліквідації негативних наслідків існування ринкових процесів, дотримання соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності в країні.

Покращення фінансового стану людей, можна досягнути за рахунок швидких темпів зростання, за якими в наш час Україна суттєво відстає країн західної Європи.

Таблиця 2.1

Обсяг ВВП на душу населення в деяких країнах Європи 2019 рік.

Країна	Обсяг ВВП на душу населення, тис. дол. США
Люксембург	102,7
Данія	52,7
Швеція	51,4
Германія	43,1
Бельгія	41,1
Чехія	19,1
Україна	2,1

Нажаль, ми бачимо, величина ВВП набагато нижча аніж у країнах Євросоюзу, що не могло не спричинити зниження рівня життя людей.

Рівень і якість життя - коефіцієнти соціально-економічного розвитку країн. З метою оцінки рівня життя в різнорідних країнах експерти застосовують індекс розвитку людського потенціалу (ІЛР). Даний коефіцієнт запропонований 1990 р. як загальна оцінка рівня розвитку країни (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Індекс людського розвитку окремих країн (2019 р.)

Країна	Значення
Норвегія	0,95
Австралія	0,94
Швейцарія	0,94
Данія	0,93
Нідерланди	0,93
Німеччина	0,93
Ірландія	0,93
США	0,92
Канада	0,92
Україна	0,75

Отже, індекс людського розвитку є інтегральним показником, який використовують при порівнянні і вимірюванні рівня життя, освіченості і довголіття в різних країнах. В Україні у 2019 році дорівнював 0,75 і вказує на високий рівень.

Проаналізуємо основні демографічні процеси в Україні за 2017-2019 роки: чисельність наявного та постійного населення, природний та механічний приріст населення.

Як свідчать дані таблиці 2.3, з 2017 року по 2019 рік спостерігається скорочення як наявного, так і постійного населення, зокрема з 46,5 млн. осіб у 2018 році до 46,3 млн. осіб у 2019 році наявного населення, з 46,1 млн. осіб у 2018 році до 46,0 млн. осіб у 2019 році постійного населення.

Таблиця 2.3

**Структура чисельності наявного та постійного населення України
за 2018-2019 роки[11]**

Показник	Роки			
	2018		2019	
	Абсолютне значення, млн. осіб	Питома вага, %	Абсолютне значення, млн. осіб	Питома вага, %
Чисельність наявного населення	46,5	100	46,3	100
Міське	31,8	68,4	31,8	68,78
сільське	14,7	31,5	14,5	31,22
Чисельність постійного населення	46,1	100	46,0	100
Жінки	24,8	53,9	24,7	53,9
чоловіки	21,3	46,1	21,3	46,1

В Україні переважає населення віком від 15 до 64 років, зокрема у 2019 році його частка становить 71%. Є тенденція до скорочення чисельності населення старшого за 65 років, що займає 15% у загальній кількості населення. Водночас частка населення віком до 14 років становить 13%.

Таким чином, можна зробити висновок про стійкий тип вікового складу населення.

Зокрема у структурі наявного населення міське займає більшу частку ніж сільське, становлячи близько 69% загальної чисельності, тоді як частка жителів сіл – 31%.

Характерною особливістю демографічної ситуації в Україні є переважання чисельності жінок над чисельністю чоловіків, зокрема частка жінок становить близько 54%, тоді як частка чоловіків – 46%.

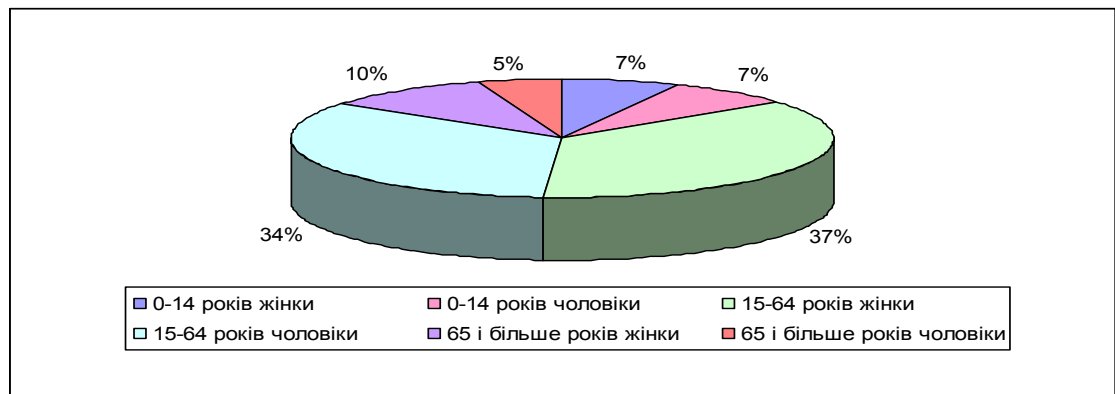

Рис. 2.1. Структура населення України за основними віковими групами у 2019 році [11]

Проведемо аналіз природного руху жителів України за 2018-2019 роки. За наведеними даними можна зробити висновок про те, що в нашій країні спостерігається від'ємний природний приріст людей, тобто негативна ситуація щодо депопуляції громадян. Зниження кількості людей із 2017 року по 2019 рік не відбувається лише по Волинській і Рівненській областях та місті Києві, де спостерігається приріст людей. Звідси, кількість народжених людей у 2018 році зменшилася у порівнянні і 2017 року на 2,1 відсотків. Народжуваність у міській місцевості є більшою за

народжуваність серед жителів сіл. За аналізований період відбувалося зменшення кількості померлих людей. Крім того позитивним фактором є те, що у 2019 році збільшилася кількість шлюбів із одночасним зменшенням кількості розлучень. Зокрема у 2018 році було не суттєве зниження кількості шлюбів. У 2019 році та даний показник зріс на 15,9 відсотків. Кількість шлюбів та розлучень переважає у міській місцевості.

Таблиця 2.4

Динаміка загальних коефіцієнтів народжуваності, смертності, природного приросту в Україні у 2017-2019 роках [11]

Загальні коефіцієнти	2017	2018	2019
Коефіцієнт народжуваності	11,2	10,9	11,1
Коефіцієнт смертності	15,5	15,4	14,6
Коефіцієнт природного приросту	-4,1	-4,2	-3,9
Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року	9,4	9,2	9,2
Коефіцієнт шлюбності	7,0	6,8	6,9
Коефіцієнт розлучуваності	3,2	2,7	3,0

За даними таблиці варто зробити висновок про те, що в нашій країні на одну тисячу осіб припадає 11 народження, близько 15 померлих, близько 7 шлюбів та 3 розлучень.

Загалом, можна відмітити незначне зростання коефіцієнта народжуваності, тобто в Україні на одну жінку припадає 1,5 народжених. Найбільше народжених припадає на жінок віком 20-24 років. Значна частка народжень спостерігається також у віці до 15, 15-19 роки, 30-34 роки та 35-39 років.

Причому спостерігається тенденція до скорочення кількості народжень у віці 15-19 років та 20-24 років та підвищується народжуваність у

старшому віці, зокрема від 30 до 44 років. Таку тенденцію можна пояснити запровадженням виплат при народженні дітей та поступовому збільшенні їх обсягу.

Таблиця 2.5

Сумарний коефіцієнт народжуваності за типом місцевості у 1992-2019 роках [11]

Роки	Всього	Міська місцевість	Сільська місцевість
1992	1,674	1,477	2,227
1993	1,562	1,369	2,084
1994	1,468	1,275	1,976
1995	1,398	1,214	1,875
1996	1,335	1,159	1,786
1997	1,272	1,104	1,703
1998	1,211	1,045	1,635
1999	1,127	0,971	1,532
2000	1,116	0,965	1,51
2001	1,078	0,95	1,411
2002	1,095	0,969	1,432
2003	1,172	1,067	1,449
2004	1,218	1,127	1,463
2005	1,213	1,12	1,46
2006	1,31	1,207	1,585
2007	1,345	1,236	1,63
2008	1,458	1,346	1,748
2009	1,473	1,348	1,784
2010	1,443	1,308	1,77
2011	1,459	1,317	1,801
2012	1,531	1,387	1,868
2013	1,506	1,365	1,825
2014	1,498	1,351	1,827
2015	1,506	1,388	1,71
2016	1,466	1,361	1,642
2017	1,374	1,283	1,522
2018	1,301	1,22	1,427

2019	1,228	1,155	1,341
------	-------	-------	-------

Таблиця 2.6

Структура домогосподарств з дітьми в Україні у 2017-2019 роках[11]

Показник	2017		2019	
	017	18	19	20
Частка домогосподарств із дітьми до 18 років (%)	7,8	8	37,9	37
Частка домогосподарств без дітей (%)	2,2	2	62,1	62
Розподіл домогосподарств із дітьми (%) за кількістю дітей у їх складі:				
одна дитина	2,1	5	73,9	74
дві дитини	4,2	5	23,6	22
три дитини і більше	,7		3	2,5

Таблиця 2.7

Формування приросту (скорочення) чисельності населення у 2007-2019 роках [11]

(осіб)

	Загальний приріст, скорочення (-)	У тому числі	
		природний приріст, скорочення (-)	міграційний приріст, скорочення (-)
2007	-273 382	-290 220	16 838
2008	-228 950	-243 871	14 921
2009	-180 767	-194 214	13 447
2010	-184 413	-200 546	16 133
2011	-144 897	-161 993	17 096
2012	-80 590	-142 434	61 844

2013	-126 798	-158 711	31 913
2014	-143 822	-166 414	22 592
2015	-168 782	-183 015	14 233
2016	-175 974	-186 594	10 620
2017	-198 139	-210 136	11 997
2018	-233 202	-251 791	18 589
2019	-250 785	-272 297	21 512

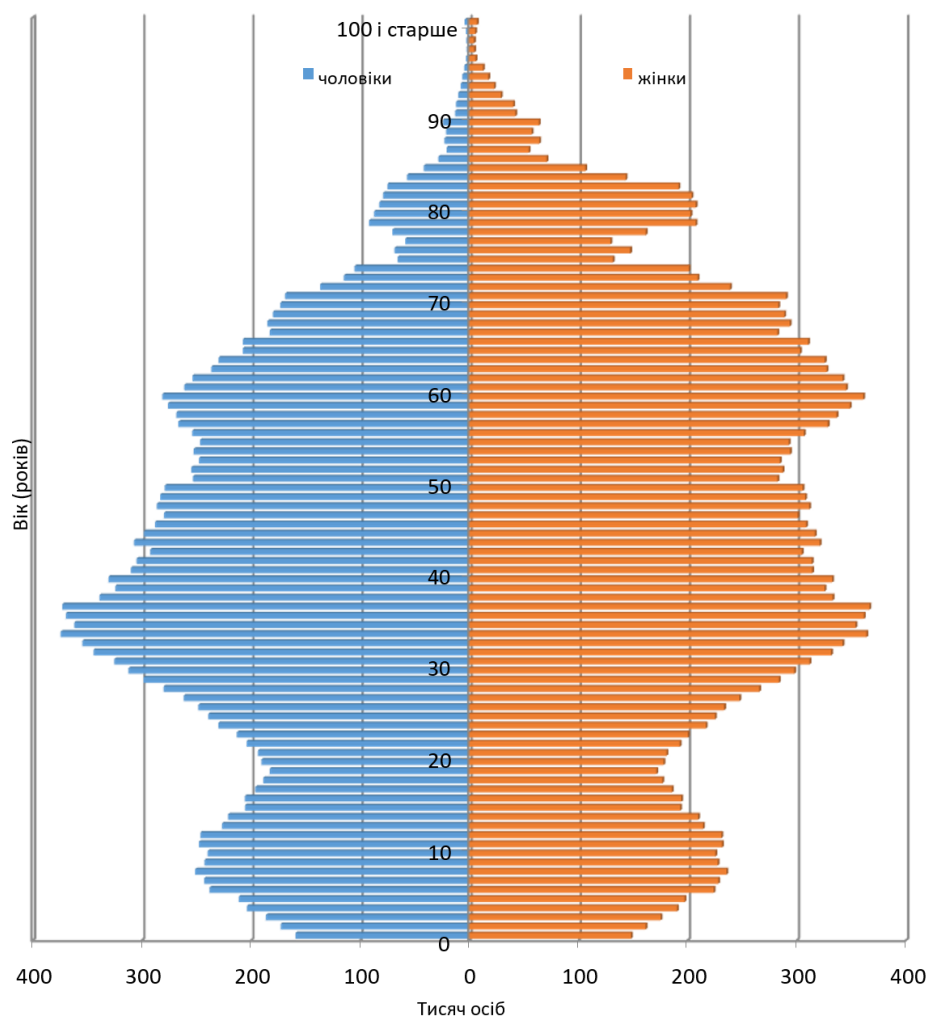

Рис. 2.2. Розподіл постійного населення за статтю та віком на 1 січня 2020 року [13]

Як свідчать дані табл. 2.6., частка домогосподарств з дітьми в Україні за досліджуваний період становить майже 38%, тобто переважають домогосподарства без дітей (62%). Зокрема спостерігається тенденція до збільшення кількості домогосподарств з однією дитиною, частка яких становить у 2019 році близько 75%. Домогосподарства, де виховується двоє дітей, займають близько 23%, з трьома і більше дітьми – 2,5% у 2019 році.

Якщо розглядати механічний рух населення України, то з 2017 по 2019 рік спостерігається додатній приріст зовнішньої міграції, що позитивно впливає на чисельність населення. Відтак у 2017 році число прибулих перевищувало число вибулих на 13447 осіб, у 2018 році – на 16133 осіб, у 2019 році – на 17096 осіб.

Таблиця 2.8

Міграційний рух населення за типом місцевості у 2007-2019 роках[11]

Роки	Усі потоки міграції			У т. ч. міждержавна міграція		
Роки	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення
2007	206 859	257 970	-51 111	9 096	7 376	1 720
2008	217 960	252 166	-34 206	8 928	6 580	2 348
2009	216 962	243 702	-26 740	9 146	6 502	2 644
2010	202 180	228 008	-25 828	8 363	4 502	3 861
2011	187 497	203 982	-16 485	8 177	3 835	4 342
2012	204 032	209 281	-5 249	7 637	2 739	4 898
2013	200 674	204 894	-4 220	7 799	2 394	5 405
2014	199 531	203 159	-3 628	8 413	2 167	6 246
2015	184 708	192 799	-8 091	7 758	2 314	5 444
2016	155 157	152 158	2 999	6 493	2 370	4 123
2017	172 849	160 910	11 939	5 084	2 728	2 356
2018	94 068	75 408	18 660	2 385	1 261	1 124
2019	135 528	127 612	7 916	3 768	2 067	1 701

Зокрема у Одеській області, Автономній Республіці Крим та місті Києві міграційний приріст є найбільшим за досліджуваний період. Механічне скорочення за 2017-2019 роки спостерігається лише у Закарпатській та Рівненській областях, у Львівській області число вибулих перевищувало число прибулих у 2017-2018 роках, у Луганській – у 2017 році. Основними країнами, в які емігрують українці є Російська Федерація, Польща, Молдова, Угорщина, Німеччина.

Таким чином, на основі вище проаналізованого стану демографічної ситуації можна виділити основні демографічні тенденції в Україні. Відбувається скорочення чисельності населення, зокрема за рахунок негативної тенденції до депопуляції. Для України характерні процеси урбанізації та механічного приросту за рахунок зовнішньої міграції.

Основною причиною виїзду за кордон є трудова міграція, працевлаштування. Загалом українці емігрують до країн Західної Європи та СНД.

Таблиця 2.9

**Середня очікувана тривалість життя при досягненні віку 15 років
за статтю у 2012-2019 роках [11]**

Роки	Обидві статі	Чоловіки	Жінки
2012	57,03	52,01	61,84
2013	57,17	52,18	61,96
2014	57,18	52,1	62,11
2015	57,18	52,2	62,02
2016	57,43	52,51	62,17
2017	57,75	52,82	62,49
2018	57,48	52,43	62,42
2019	57,72	52,65	62,66

Спостерігається також низька народжуваність, масова одинокість українських сімей, нестабільність шлюбів та високий рівень розлучуваності. Старіння населення поєднуються в Україні з високим, за європейськими мірками, рівнем смертності та низькою тривалістю життя. З метою покращення демографічної ситуації в Україні постійно збільшуються обсяги соціальних виплат.

2.2. Оцінка рівня життя населення

За даними Державної служби статистики у I кварталі 2020 року доходи населення склали 874,4 млрд. грн, що на 7 % більше у порівнянні із таким періодом попереднього року. Дохід, який може бути використаний на купівлю товарів та послуг, зріс на 9 %, а реальний, що визначається із врахуванням цінового фактору – на 6 відсотка.

Таблиця 2.10

Основні показники рівня життя населення[11]

Показники	2020 рік			
	січень	лютий	березень	квітень
Індекс споживчих цін (у відсотках до попереднього місяця)	100,2	99,7	100,8	100,8
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника, грн	10 727	10 847	11 446	10 430
Мінімальна заробітна плата, грн.	4 723	4 723	4 723	4 723
Середній розмір пенсії разом із цільовою грошовою допомогою	3 082,98	-	-	3 170,14

Мінімальна пенсія, грн	1 638	1 638	1 638	1 638
Мінімальний розмір допомоги по безробіттю, грн - застрахованим особам, у яких розмір виплат залежить від страхового стажу	1 630	1 630	1 800	1 800

Нааявний дохід у розрахунку на одну особу у 1 кварталі 2020 року становив 16 055 грн, що 10 % більше за відповідний період попереднього року.

Варто зазначити, що відбувається зростання відсотку заробітної плати у структурі доходів населення, яка у I кварталі 2020 року становила 49 % проти 48 % у відповідному періоді 2019 року.

Таблиця 2.11

Доходи населення у 1 кварталі 2020 року[11].

Показники	I квартал 2020 року	
	Млн. грн.	у % до I кварталу 2019 року
Доходи - всього	874 409	107,3
Заробітна плата	436 655	108,6
Прибуток та змішаний дохід	136 755	112,3
Доходи від власності (одержані)	17 291	110,4

Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	283 708	103,0
у тому числі:		
соціальні допомоги	151 923	116,6
інші поточні трансферти	33 843	94,9
соціальні трансферти в натурі	97 942	89,5

Частка прибутку та змішаного доходу в структурі доходів населення склала 15,6 % (15,0 % у 1 кварталі 2019 року); доходів від власності, одержаних – 2,0 % (1,9 % у I кварталі 2019 року); соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів – 32,5 % (33,8 % у I кварталі 2019 року).

Найбільший відсоток у структурі витрат мають витрати на купівлю товарів та послуг, які за I квартал 2020 року склали 95,1 % проти 94,6 % у I кварталі 2019 року.

Рис. 2.3. Структура доходів населення за 1 квартал 2020 року[13].

Середня місячна заробітна плата працівників за січень - травень 2020 року складала 10 800 грн, що на 9 % більше, ніж у відповідному періоді 2019 року.

Найнижчим є рівень середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності за цей період був у працівників, зайнятих у системі харчування, – 5 706 грн., а найвищим – у працівників авіаційного транспорту – 20 872 грн (193,3 %).

У промисловості середньомісячна заробітна плата за січень-травень 2020 року у порівнянні з відповідним періодом 2019 року зросла на 8,6 % і склала 12 100 гривень.

У регіональному розрізі найнижчий рівень заробітної плати за цей період спостерігався у Чернівецькій області – 8 069 грн (74,7 % до середнього рівня по економіці), найвищий – у Донецькій області – 11 925 грн (110,4 %). У м. Києві її розмір становив 16 146 грн (149,5 %).

Таблиця 2.12

Витрати та заощадження у I кварталі 2020 [11]

	I квартал 2020 року	
	млн грн	у % до I кварталу 2019 року
Витрати та заощадження – всього	874 409	107,3
Придбання товарів та послуг	831 189	107,8
Доходи від власності (сплачені)	11 446	125,2
Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	92 850	114,1

поточні податки на доходи, майно тощо	72 989	113,5
внески на соціальне страхування	831	90,7
інші поточні трансферти	19 030	117,8
Нагромадження нефінансових активів	-11 720	x
Приріст фінансових активів	-49 356	x
приріст грошових вкладів та заощаджень у цінних паперах	17 019	x
заощадження в іноземній валюті	12 381	179,4
позики, одержані за виключенням погашених (-)	4 457	59,2

Індекс реальної заробітної плати за січень-травень 2020 року по відношенню до такого ж періоду 2019 року становив 106,9 відсотка.

Показник співвідношення між найвищим та найнижчим рівнями заробітної плати за видами економічної діяльності у травні 2020 року становив 4,9.

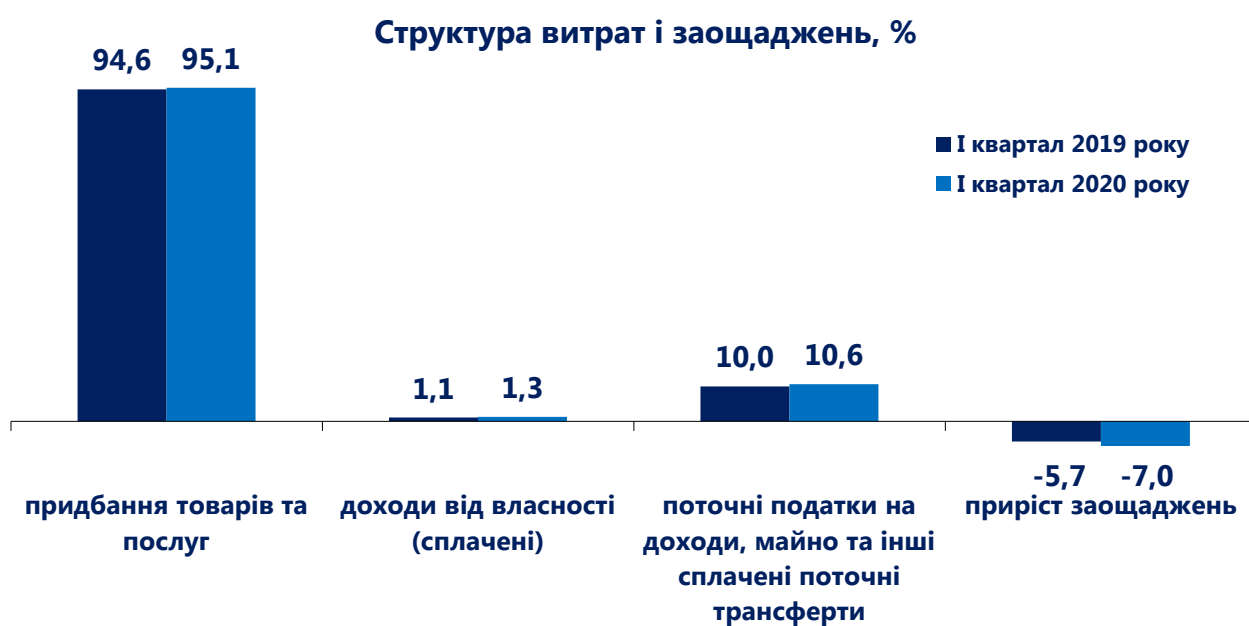

Рис. 2.4. Структура витрат та заощаджень за 1 квартал 2019-2020 років[13].

Рис. 2.5. Динаміка середньої заробітної плати працівників[13].

Рис. 2.6. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності у травні 2020 року, грн [13].

У регіонах найнижча заробітна плата у травні 2020 року була у працівників Чернівецької області – 7 921 грн (75 % до середнього), а найвища – у Донецькій області – 11 854 грн (112,5 %). У м. Києві – 15 191 грн (144,1 %).

Таблиця 2.13

Реальна заробітна плата в Україні 2020 [11]

	Нараховано в середньому працівнику	Індекс реальної заробітної плати:	
	травень 2020 року грн	травень 2020 р. у % до квітня 2020 р.	січень-травень 2020 р. у % до січня-травня 2019 р.
Україна	10 542	100,8	106,9
Вінницька	9 405	98,7	110,3
Волинська	8 091	104	101,4
Дніпропетровська	10 938	104	107,7
Донецька	11 854	95,1	103,7
Житомирська	8 910	102,4	107,6
Закарпатська	9 160	104,7	102,6
Запорізька	10 755	102,5	108,1
Івано-Франківська	9 016	106,2	105,6
Київська	10 712	98,9	106,4
Кіровоградська	8 939	101	112,1
Луганська	9 492	98,7	113,2
Львівська	9 177	102	106,4
Миколаївська	10 485	103,6	111,6
Одеська	9 536	101,6	109,7
Полтавська	10 106	101,2	107
Рівненська	9 304	104,2	109
Сумська	9 003	100,7	110,4
Тернопільська	8 266	105,4	105,4
Харківська	8 992	102	105,3
Херсонська	8 605	102,1	110,7
Хмельницька	8 850	99,2	109,1
Черкаська	8 953	95,5	107,9
Чернівецька	7 921	104,4	106,3
Чернігівська	8 570	98,9	108,4

м. Київ	15 191	98,9	104,3
---------	--------	------	-------

Індекс реальної заробітної плати у травні 2020 року по відношенню до квітня 2020 року становив 100,8 %, а в порівнянні з травнем 2019 року – 101,4 відсотка.

Ціни на споживчому ринку у червні 2020 року порівняно з попереднім місяцем зросли на 0,2 %, а з початку року – на 2 відсотка.

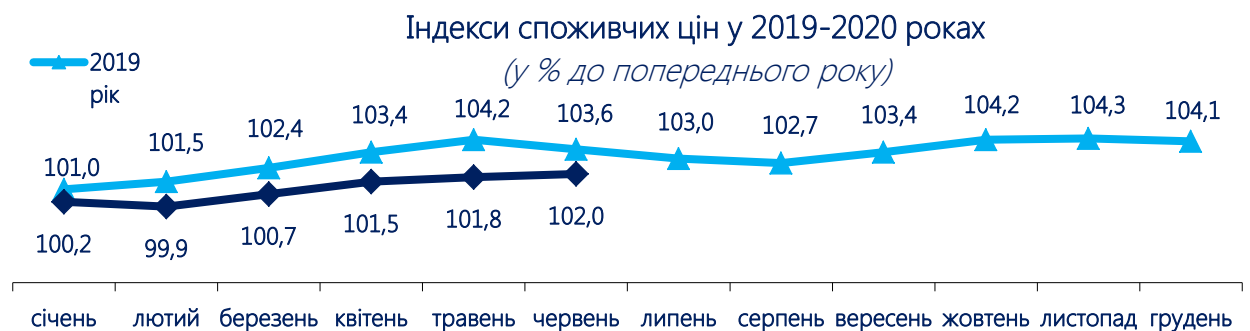

Рис. 2.7. Індекси споживчих цін у 2019-2020 роках[13]

З початку року зросли ціни на алкогольні напої та тютюнові вироби (на 5,1 %), охорону здоров'я (на 4,5 %), продукти харчування та безалкогольні напої (на 4,3 %), зв'язок (на 2,6 %), освіту (на 2,2 %), ресторани та готелі (на 1,5 %).

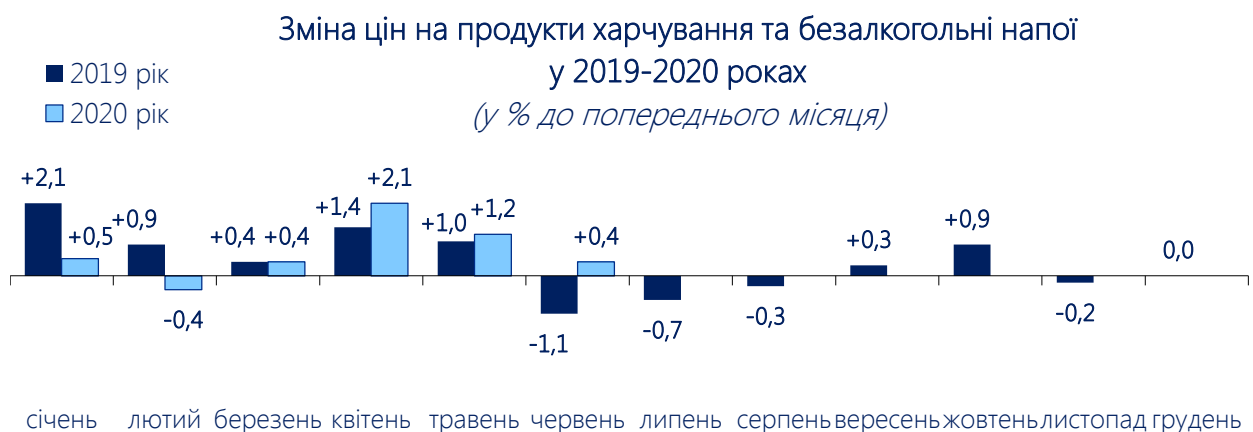

Рис. 2.8. Зміна цін на продукти харчування та безалкогольні напої у 2019-2020 роках[13]

Таблиця 2.14

Індекси цін в Україні у 200 році[13]

	приріст/зниження у % до попереднього місяця						з початку року (у % до грудня 2019 року)
	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	
Індекс споживчих цін	0,2	-0,3	0,8	0,8	0,3	0,2	2,0
Продукти харчування та безалкогольні напої	0,5	-0,4	0,4	2,1	1,2	0,4	4,3
Алкогольні напої, тютюнові вироби	0,8	0,8	0,9	0,9	1,1	0,5	5,1
Одяг і взуття	-5,6	-4,3	12,8	0,4	-1,4	-2,8	-1,9
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	1,7	-2,0	-2,8	-3,2	-2,8	-0,4	-9,2
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	-0,3	0,0	-0,2	0,4	0,1	-0,2	-0,2
Охорона здоров'я	0,0	0,5	1,4	2,1	0,3	0,1	4,5
Транспорт	-0,7	0,1	0,7	-1,3	-2,0	1,2	-2,0
Зв'язок	0,8	0,3	0,6	0,0	-0,1	1,0	2,6
Відпочинок і культура	0,0	-0,3	0,2	-0,4	-0,8	-0,3	-1,6
Освіта	1,4	0,3	0,2	0,0	0,0	0,3	2,2
Ресторани та готелі	0,6	0,6	0,2	0,0	0,3	-0,2	1,5
Різні товари та послуги	1,7	0,9	-1,0	-3,0	0,2	0,0	-1,3

Знизились ціни на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива (на 9,2 %), транспорт (на 2,0 %), одяг і взуття (на 1,9 %), відпочинок і культуру (на 1,6 %), різні товари та послуги (на 1,3 %) та предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла (на 0,2 %).

2.3. Аналіз ефективності державної політики соціальної підтримки населення

За даними Пенсійного фонду України (Звіт про розподіл пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій на 01.07.2020, форма № 5-ПФ квартална) середній розмір пенсії разом з цільовою грошовою допомогою з урахуванням індексації станом на 1 липня 2020 року становив 3 393,54 грн, що на 12,9 % перевищує розмір середньої пенсії станом на 1 липня 2019 року.

Таблиця 2.15

Середній розмір пенсії (станом на 01.07.2020)[11]

	Сума(грн.)
Україна	3 393,54
Вінницька	2 848,92
Волинська	2 841,34
Дніпропетровська	3 860,06
Донецька	4 428,03
Житомирська	2 948,81
Закарпатська	2 693,57
Запорізька	3 597,34
Івано-Франківська	2 909,73
Київська	3 456,35
Кіровоградська	3 000,93
Луганська	4 098,73
Львівська	3 086,17
Миколаївська	3 155,46
Одеська	3 225,71
Полтавська	3 321,70
Рівненська	2 826,97
Сумська	3 057,85
Тернопільська	2 619,80
Харківська	3 455,43
Херсонська	2 909,28
Хмельницька	2 839,87
Черкаська	3 017,50
Чернівецька	2 695,67

Чернігівська	3 031,90
м. Київ	4 676,20

За даними 2019 року існує позитивна динаміка щодо показників бідності, розрахованими за абсолютними критеріями. Так, загальний рівень бідності, розрахований за витратами і є нижчим за прожитковий мінімум знизився із 43 відсотків за 2018 рік до 41 відсотку, а за доходами нижчими фактичного прожиткового рівня із 27 відсотків до 23 відсотків. Величина показника абсолютної бідності, що розрахований на основі законодавчого сформованого та встановленого розміру прожиткового мінімуму знизився і склав 1,1 % проти 1,3 % за 2018 рік.

Що стосується показників відносної бідності за 2019 рік, то рівень бідності за витратами зріс на 0,3 в. п. і склав 24,4 %, а за критерієм з використанням еквівалентної шкали ЄС збільшився на 1,2 в. п. і склав 11,4 відсотка.

У розрізі соціально-демографічних груп населення моніторинг показників бідності за 2019 рік можна охарактеризувати наступними даними.

Рівень бідності серед працюючих: за відносним критерієм за витратами зменшився на 0,1 в. п. і склав 18,7 %; за абсолютним критерієм за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму знизився на 4,9 в. п. і склав 13,3 % (за 2018 рік – 18,2 %).

Рис. 2.9. Динаміка пенсій в Україні[13]

Рівень бідності серед осіб пенсійного віку за критеріями витрат зріс на 1,9 пункти і став 27 відсотків, а за абсолютним критерієм, тобто за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму, знизився на один пункт і склав 33%.

Рівень бідності серед дітей віком 0-17 років: за відносним критерієм за витратами зменшився на 0,9 в. п. і склав 29 % (за 2018 рік – 30,6 %); за абсолютним критерієм за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму зменшився на 7,3 в. п. і склав 27 % (за 2018 рік – 35,0 %).

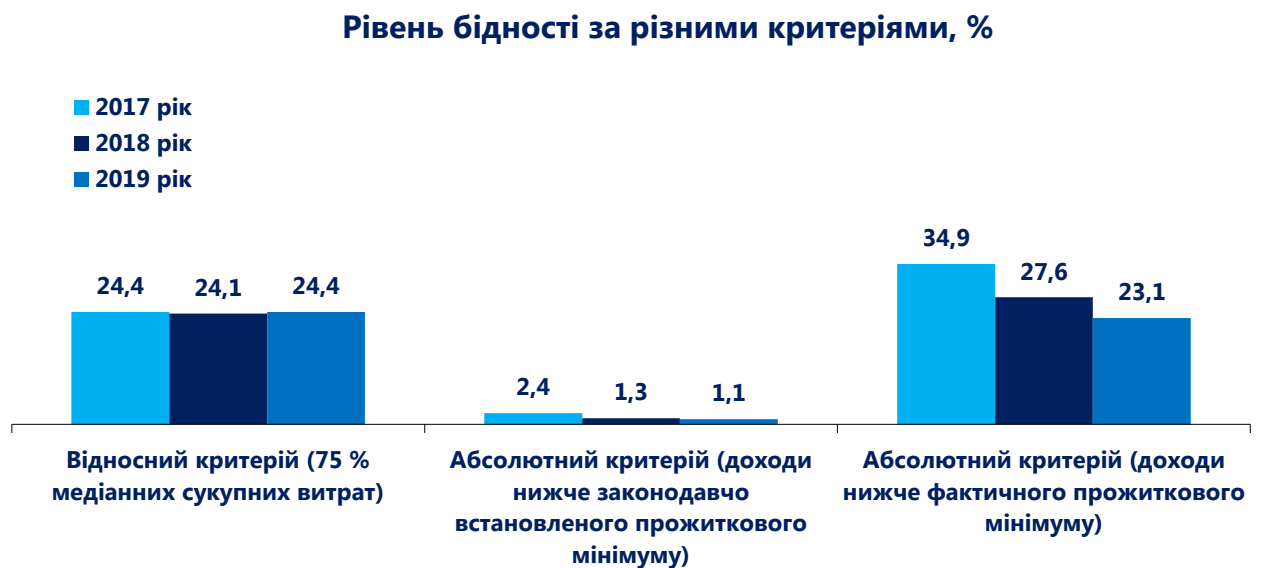

Рис. 2.10. Рівень бідності за різними критеріями, % [13]

Рівень бідності серед осіб віком 16-19 років: за відносним критерієм за витратами збільшився на 1,3 в. п. і склав 26,4 % (за 2018 рік – 25,1 %); за абсолютним критерієм за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму зменшився на 9,1 в. п. і склав 22,8 % (за 2018 рік – 31,9 %).

Проведений аналіз свідчить про те, що основні соціальні програми (допомога при народженні дитини, одиноким особам з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, житлові субсидії) мають помітний сумарний вплив на зниження масштабів абсолютної бідності в країні: за відсутності цих соціальних виплат питома вага населення, чії доходи не досягали б фактичного прожиткового мінімуму на особу, становила б 44,1 %, тобто на 2,8 відс. пункту більше, ніж при наявності виплат (рівень бідності, розрахований за критерієм фактичного прожиткового мінімуму, становить 41,3 %).

Таблиця 2.16

**Рівень бідності у розрізі регіонів України
за 2018-2019 роки, %[11]**

	Відносний критерій за витратами		Абсолютний критерій за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму	
	2018	2019	2018	2019
Україна	24,1	24,4	27,6	23,1
Вінницька	18,5	20,4	26,3	20,4
Волинська	30,9	34,8	39,8	25,5
Дніпропетровська	16,3	18,3	18,8	17,8
Донецька	32,9	21,0	32,5	19,3
Житомирська	32,5	25,4	34,4	30,1
Закарпатська	24,7	14,7	34,9	21,8
Запорізька	15,7	20,3	25,6	32,8
Івано-Франківська	15,4	13,7	23,3	17,5
Київська (без м. Києва)	32,6	29,3	35,5	26,7
Кіровоградська	26,8	26,4	23,3	30,8
Луганська	32,9	35,1	27,3	25,1
Львівська	18,2	21,1	17,5	13,7
Миколаївська	22,2	19,6	31,9	30,7
Одеська	29,5	34,8	21,2	20,2
Полтавська	28,2	35,3	24,0	23,1
Рівненська	58,7	41,3	39,0	30,4

Сумська	24,7	25,5	37,5	20,6
Тернопільська	26,2	20,1	26,3	25,6
Харківська	20,8	28,1	32,1	26,0
Херсонська	42,3	44,4	42,5	42,3
Хмельницька	21,2	32,2	35,0	37,0
Черкаська	27,1	30,0	36,6	30,3
Чернівецька	16,1	18,0	26,9	29,2
Чернігівська	13,7	12,3	21,0	18,6
м. Київ	11,3	12,5	16,4	8,0

У 2019 році за більшістю програм соціальної допомоги відбулося зменшення державних видатків. Найбільші зміни відбулися у програмі житлових субсидій – її загальна вартість зменшилася більш як на третину. Відповідно за більшістю програм відбулося зменшення чисельності отримувачів допомоги. Лише три програми (державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, допомога при усиновленні дитини та по догляду з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу) демонстрували збільшення чисельності учасників програм.

Всі розглянуті програми соціальної допомоги у 2019 році здійснювали помітний вплив на рівень бідності отримувачів допомоги – показник знижувався на 5,2 – 24,6 відс. пункту. При цьому найбільший вплив здійснювала програма допомоги на дітей одиницями особам, що свідчить про виключну важливість виплат для отримувачів допомоги.

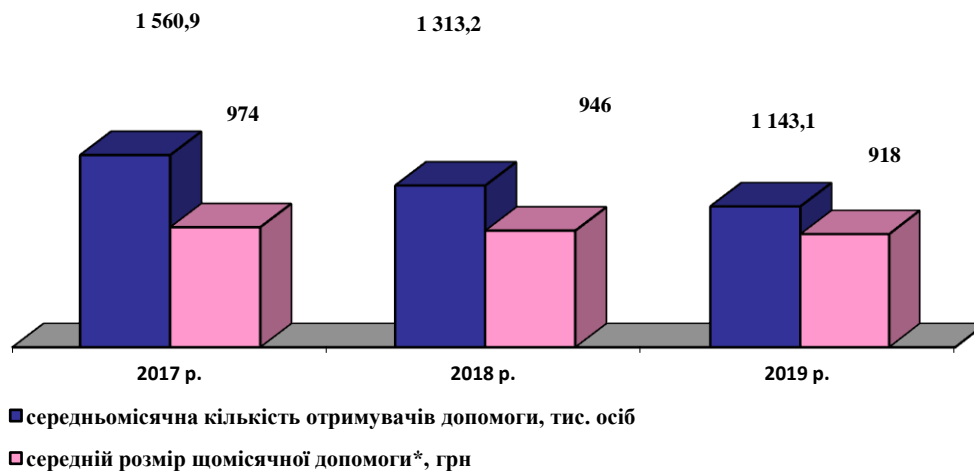

Рис. 2.11. Середньомісячна кількість отримувачів допомоги та середній розмір щомісячної допомоги[13]

Найвищу дієвість, як і минулому році, демонструють допомога малозабезпеченим сім'ям та допомога на дітей одиноким особам, що свідчить про кращу націленість програм на бідне населення та важливість виплат для їх учасників. Проте, високий показник дієвості може сигналізувати про негативну дію програм на працездатних учасників.

У 2019 році порядок виплати та розміри допомоги при народженні дитини не зазнали змін: допомога призначається у розмірі 41 280 грн, з яких 10 320 грн складає одноразова виплата, а решта виплачується протягом наступних 36 місяців рівними частинами у розмірі 860 грн щомісяця.

Крім того, з 1 вересня 2018 року всі новонароджені отримують від держави додаткову допомогу до грошових виплат – „пакунок малюка”, до складу якого входить набір базових речей, необхідних для догляду за немовлям в перші тижні його життя.

Завдяки отриманню даної виплати показник у 2019 році скоротився на 11,1 відс. пункту: серед отримувачів допомоги частка бідних за абсолютним

критерієм фактично становить 46,1 %, а у випадку гіпотетичної відміни допомоги він збільшився б до 57,2 відсотка.

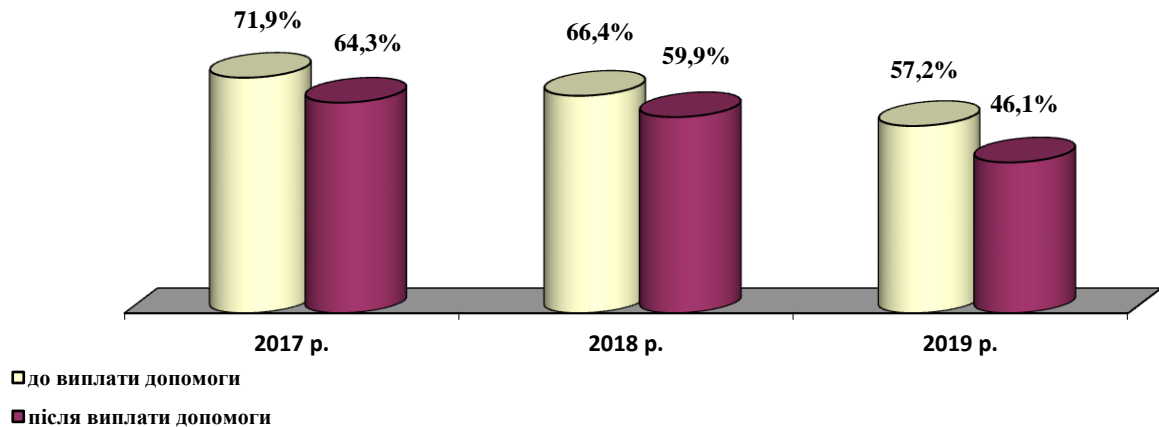

Рис. 2.12. Вплив допомоги на бідність (рівень бідності за абсолютним критерієм) [13]

Збільшення частки допомоги в загальних доходах отримувачів (до 8,5 % з 7,7 % у 2018 році) відбулося попри те, що розмір допомоги залишився незмінним, що може свідчити про скорочення розміру доходів з інших джерел, насамперед трудових доходів, серед отримувачів виплат при народженні.

В Україні кількість виплат допомоги на дітей одиноким особам у 2019 році порівняно із 2018 роком зменшилася на 3,5 % і становила 4 914 748 одиниць. При цьому сума виплат цієї допомоги перевищила показник 2018 року на 6,5 % і склала 6 549,3 млн гривень. Середній розмір однієї виплати дорівнював 1 332,57 грн, що на 10,3 % більше, ніж у попередньому році, а максимальний розмір зріс на 19,2 % і дорівнював 2 218 гривень.

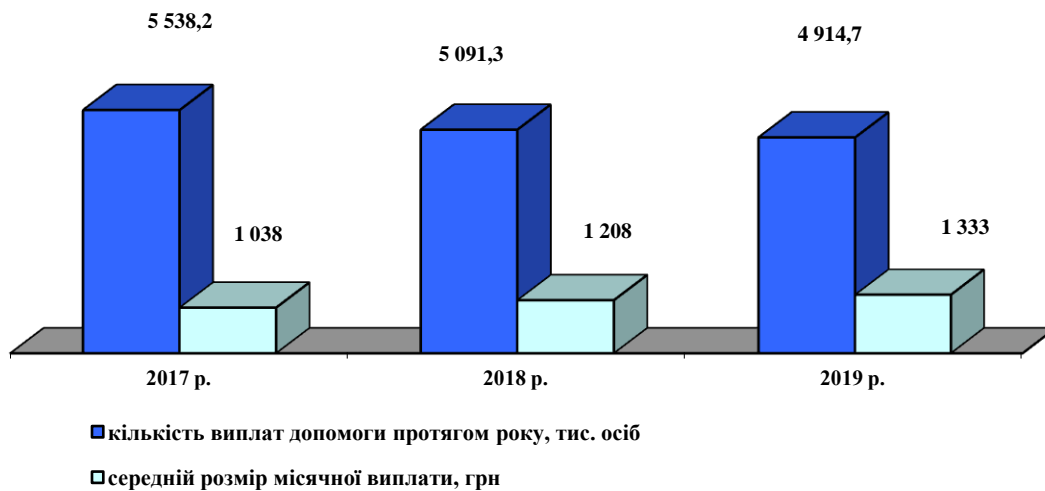

Рис. 2.13. Кількість виплат отримувачам та середній розмір місячної виплати[13]

Рівень бідності за абсолютним критерієм серед одержувачів допомоги після її надання скоротився у 2019 році в 1,6 раз, тобто завдяки виплаті допомоги майже половина отримувачів не потрапили до складу бідних. Впливовість допомоги на її отримувачів за останній рік помітно зростає (в 2018 році скорочення рівня бідності становило лише 13,4 відс. пункту).

Питома вага допомоги на дітей одиноким особам є вищою порівняно з іншими соціальними виплатами – у 2019 році вона складала 13,7 % сукупного доходу домогосподарства-отримувача виплати, проте, порівняно з попереднім роком дещо скоротилася (у 2018 році – 15,4 %). Однак важливість допомоги для бюджетів сімей-отримувачів зберігається на високому рівні.

У 2019 році кількість осіб, яким призначено допомогу при усиновленні дитини збільшилась на 3 % і становила 1 196 осіб, при цьому чисельність

дітей, на яких призначено допомогу, зросла на 86,7 % (з 2 669 осіб у 2018 році до 4 984 осіб у 2019 році).

Загальна кількість виплат допомоги несуттєво зменшилась (на 1,6 %) і становила 50 379 одиниць, з яких 97,2 % – це щомісячні виплати; в той же час кількість одноразових виплат зросла на 5,5 % і склала 1 387 одиниць.

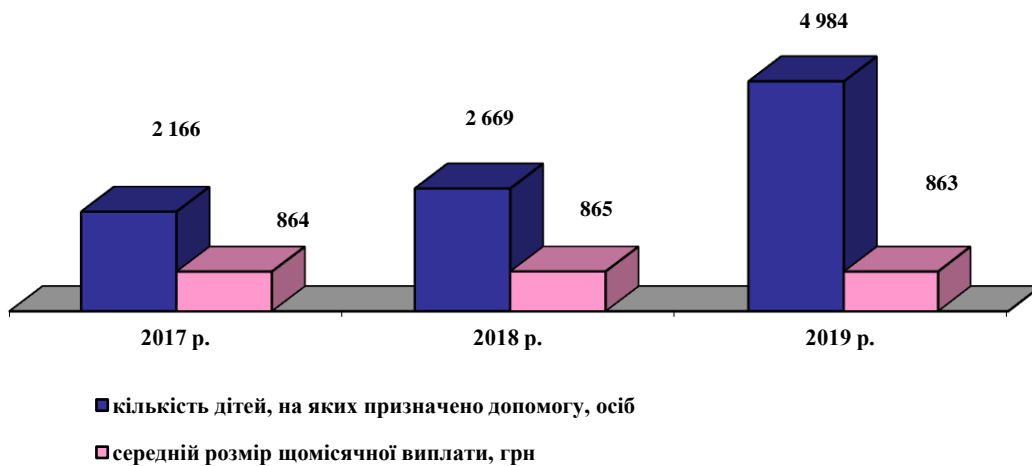

Рис. 2.14. Кількість дітей, на яких призначено допомогу, та середній розмір щомісячної виплати[13]

Рис. 2.15. Середньомісячна кількість отримувачів допомоги

та середній розмір виплати[13]

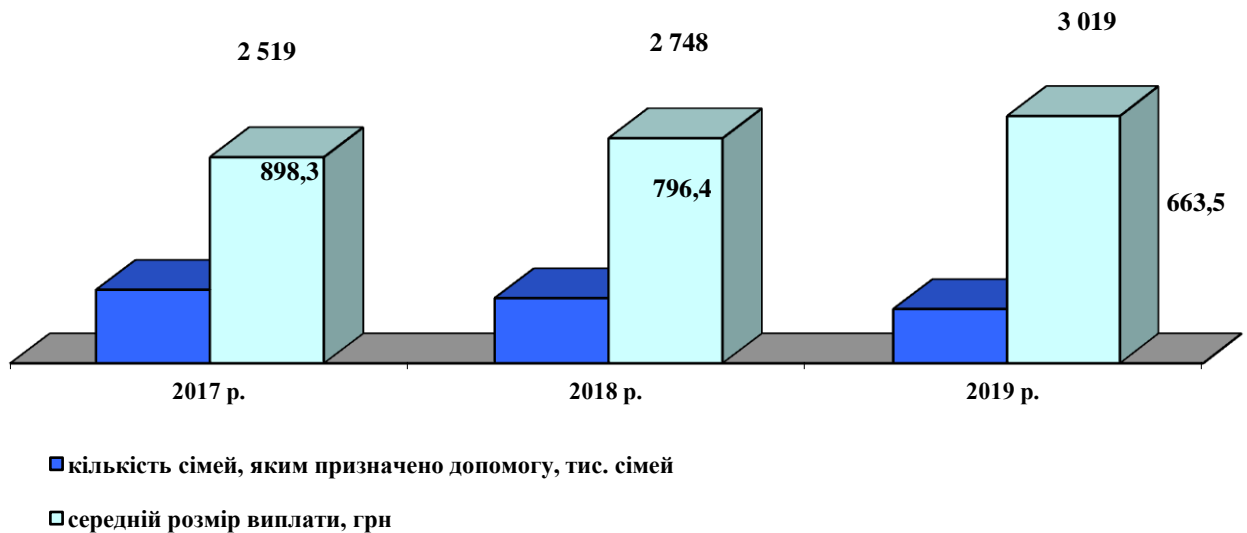

Рис. 2.16. Кількість сімей, яким призначено допомогу, та середній розмір виплати [13]

Середній розмір виплати допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, зріс порівняно з попереднім роком на 290,91 грн, або на 8,9 %, і сягнув 3 555,31 гривні.

Кількість виплат допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, склала у 2019 році 476 868 одиниць, що на 4,4 % менше порівняно із 2018 роком. На 3,2 % скоротилася чисельність осіб, яким призначено допомогу – з 38 986 осіб у 2018 році до 37 752 осіб у 2019 році.

Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям у 2019 році була призначена 663 456 сім'ям, що на 16,7 % нижче за показник 2018 року. Це свідчить про зростання доходів населення та зменшення чисельності потенційних отримувачів програми.

Середній розмір допомоги малозабезпеченим сім'ям зріс у порівнянні з попереднім роком майже на 10 % або на 270,55 грн; на 6 % збільшився і середній розмір допомоги у розрахунку на 1 особу.

Виплата допомоги помітно впливає на масштаби бідності отримувачів допомоги – у випадку відміни програми рівень бідності зріс би з 70,1 до 75,3 відсотка. Слід зазначити, що в 2019 році дещо скоротився вплив програми на масштаби бідності. Так, якщо у 2017-2018 роках завдяки програмі рівень бідності скорочувався на 8,4 відс. пункту, то за останній рік – лише на 5,2 відс. пункту.

Рівень охоплення бідного населення державною соціальною допомогою малозабезпеченим сім'ям за останній рік скоротився з 3 % до 2,5 %, що свідчить про недостатнє охоплення нужденних державною допомогою.

Частка допомоги у загальних доходах отримувачів знизилася з 14,7 % у 2018 році до 16,1 % у 2019 році, що свідчить про зростання дієвості програми на фоні зменшення інших надходжень до бюджетів сімей – отримувачів допомоги. За даними 2019 року на виплату державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю було спрямовано коштів на 8,6 % більше, ніж у попередньому періоді, а саме 10 056,2 млн гривень.

Кількість отримувачів державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю у 2019 році збільшилася порівняно з 2018 роком на 3 % та становила 436 584 осіб. З них більше половини – особи з інвалідністю з дитинства III групи (123 913 осіб) та діти з інвалідністю до 18 років (110 827 осіб), які отримують допомогу з надбавкою на догляд.

Середньомісячний розмір допомоги у розрахунку на одного отримувача зріс на 9 % у порівнянні з попереднім роком і склав 2 316,09 грн;

на 6,6 % збільшився середній розмір допомоги особам з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи; на 7,4 % зросли суми середньомісячної допомоги особам з інвалідністю з дитинства підгрупи Б І групи, на 6,2 % – особам з інвалідністю з дитинства ІІ групи, на 6 % та – особам з інвалідністю з дитинства ІІІ групи, на 38,8 % – середньомісячний розмір допомоги дітям з інвалідністю без урахування надбавки на догляд.

Впродовж останніх років в Україні спостерігається стійка тенденція до скорочення чисельності отримувачів тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів.

На кінець 2019 року кількість дітей, на яких розповсюджується цей вид соціальної підтримки, становила 9 611 осіб – це на 24 % менше за показник попереднього року; відповідно скоротилася і кількість отримувачів допомоги за відповідний період. На третину зменшилася і загальна чисельність осіб, яким призначено допомогу, яка у 2019 році склала 21 593 особи проти 32 387 осіб у 2018 році.

Середньомісячний розмір допомоги у грудні 2019 році становив 1319,19 грн, що на 18,4 % більше порівняно з груднем попереднім роком.

У 2019 році кількість осіб, яким призначена допомога, зросла на 0,8 % або на 741 особу і становила 93 635 осіб; кількість одержувачів допомоги у грудні звітного року становила 55 985 осіб, що на 0,7 % або 372 особи менше за відповідний показник 2018 року.

Середньомісячний розмір допомоги у грудні звітного року становив 1 990,82 грн, що перевищує минулорічний показник на 9,7 відсотка.

У 2019 році у порівнянні із попереднім роком на 33 % скоротилася кількість господарств, яким призначено субсидію на відшкодування витрат для купівлі палива, на 16 відсотків кількість домогосподарств, для яких призначені субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг.

На сьогодні житлова субсидія - це найбільш потрібна програма серед програм соціальної підтримки населення, проте на сьогоднішній день можна відмітити значне зниження загальної суми витрат за даною програмою. На відшкодування витрат на житлово-комунальні послуги у 2019 році усі витрати зменшилися на одну третину і становили 28 365,5 млн грн.

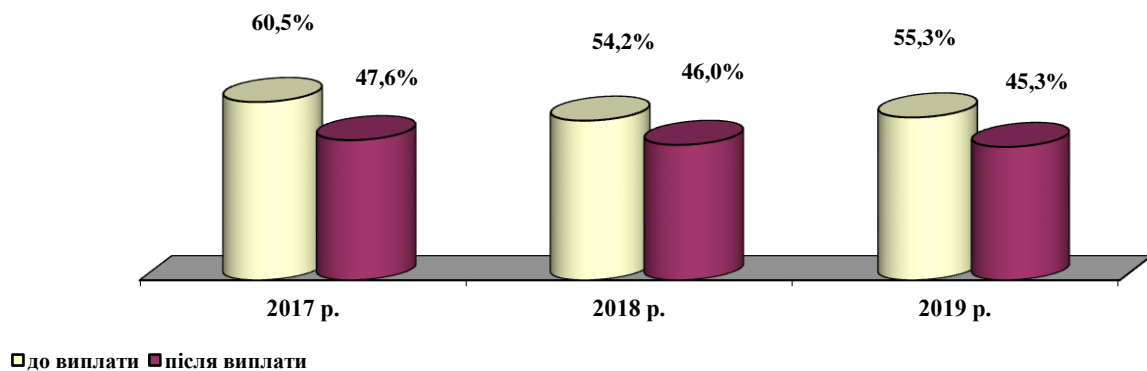

Рис. 2.17. Вплив програми житлових субсидій на бідність (рівень бідності за абсолютним критерієм) [13]

Середній розмір призначених субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг зменшився на 10,4 % і становив 638,70 грн; водночас, середній розмір субсидій на відшкодування витрат для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива зріс на 6,4 % та склав 2 946,6 гривні.

Показник оцінки дієвості програми житлових субсидій становить лише 6,9 %, що свідчить про те, що допомогу отримують не завжди ті, хто її потребує. Якби житлові субсидії отримували лише бідні, частка допомоги в доходах отримувачів була б значно вища. Проте, дієвість житлових субсидій у порівнянні з минулим періодом дещо зросла – на 0,2 відс. пункту.

Висновки до розділу 2

За результатами роботи над 2 розділом сформовані наступні висновки та пропозиції.

- З 2017 року по 2019 рік спостерігається скорочення наявного населення, зокрема з 46,5 млн. осіб у 2018 році до 46,3 млн. осіб у 2019 році.
- Характерною особливістю демографічної ситуації в Україні є переважання чисельності жінок над чисельністю чоловіків, зокрема частка жінок становить близько 54%, тоді як частка чоловіків – 46%.
- Якщо розглядати механічний рух населення України, то з 2017 по 2019 рік спостерігається додатній приріст зовнішньої міграції, що позитивно впливає на чисельність населення. Основною причиною виїзду за кордон є трудова міграція, працевлаштування.
- За даними Державної служби статистики у I кварталі 2020 року доходи населення склали 874,4 млрд. грн, що на 7 % більше у порівнянні із таким періодом попереднього року.
- Середня місячна заробітна плата працівників за січень - травень 2020 року складала 10 800 грн, що на 9 % більше, ніж у відповідному періоді 2019 року.
- Індекс реальної заробітної плати у травні 2020 року по відношенню до квітня 2020 року становив 100,8 %, а в порівнянні з травнем 2019 року – 101,4 відсотка.
- Існує позитивна динаміка щодо показників бідності, розрахованими за абсолютними критеріями.
- Проведений аналіз свідчить про те, що основні соціальні програми мають помітний сумарний вплив на зниження масштабів абсолютної бідності в країні.

- Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям у 2019 році була призначена 663456 сім'ям, що на 17 % нижче за показник 2018 року. Це свідчить про зростання доходів населення та зменшення чисельності потенційних отримувачів програми.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

3.1. Напрямки удосконалення соціальної політики в Україні.

Сучасний стан розвитку системи державного соціального захисту характеризується певною невідповідністю рівня розвитку економіки рівню

розвитку суспільства, відсутністю ефективного та системного державного управління системою соціального захисту, низьким рівнем ефективності управління економікою, відсутністю належного стану правового регулювання соціального захисту, невідповідністю певних видів державної підтримки людей рівню прожиткового мінімуму, відсутністю механізмів взаємодії держави та соціуму, неефективністю механізмів із реалізації прав та свобод людей.

Звідси усі дії держави щодо побудови ефективної соціальної економіки можуть залишатися теоретичними, якщо вони не будуть підтримані реальними кроками, інноваціями, реформами, що зачіпають усі аспекти системи соціальної підтримки населення. Реформа соціальної системи повинна бути такою, щоб вона могла реально змінити становище людей. При цьому враховується адресність соціальної допомоги держави.

Основними цілями соціальної політики нашої країни повинні бути наступні:

- формування необхідних соціальних реформ;
- розвиток демократичних принципів розвитку економіки;
- забезпечення у повній мірі усіх прав та свобод людей;
- формування ефективного громадянського суспільства;
- активна позиція ролі держави у формуванні соціальної економіки;
- удосконалення механізмів взаємодії державних органів та громадян у соціальній сфері;
- забезпечення гідних та безпечних умов праці та життєдіяльності;
- зростання рівня добробуту населення;
- формування можливостей для усіх людей із реалізації їх здібностей;

- створення можливостей із отримання доходів відповідно до результатів власної діяльності;
- стимулювання мотивації до підприємницької діяльності;
- формування ефективного середнього класу;
- забезпечення ефективності процесів відтворення населення;
- гармонізація соціальних відносин.

Покращення системи соціальної сфери потрібно розпочинати із реформування методів надання соціальної допомоги, роблячи акцент на адресність допомоги, що повинно сформувати більш високий рівень ефективності, спрямовуючи допомогу тим хто її потребує. Адресний перехід має супроводжуватися зменшенням витрат та підвищенням ефективності усіх бюджетних витрат на соціальну систему. Один із методів, який можна використовувати у цій сфері - це конкурсне фінансування. Його варто запровадити з метою демонополізації соціальної сфери, з ціллю захистити права споживачів послуг за допомогою ринкових механізмів та на противагу неефективним адміністративним діям. Для того щоб надавати адресну соціальну допомогу здійснити:

- оцінку доходів та матеріальних статків сім'ї;
- визначити причини через, які сім'я не має змоги фінансувати свою життєдіяльність;
- формувати індивідуальні пакети послуг, в які повинні входити субсидії, соціальні консультації, рекомендації щодо підвищення доходів сім'ї, фінансова допомога;
- створити ефективну взаємодію держави із громадськими організаціями;
- сформувати систему підготовки та перепідготовки людей;

- проводити оцінку ефективності допомоги сім'ям.

При формуванні системи соціальної допомоги необхідно враховувати те, що вона повинна включати певний рівень соціальної відповідальності громадян, контроль за індивідуальним пакетом соціальних послуг, формування особливої структури соціальних витрат, сприйняття громадянами зобов'язань щодо виходу із кризових ситуацій.

Поряд із тим, при оцінці методів забезпечення адресності допомоги варто приймати до уваги усі недоліки даної системи та переваги, а також сприяти зникненню проблеми соціального утриманства та формувати стимули для громадян щодо пошуку можливостей забезпечення власної сім'ї

Зважаючи на те, що рівень соціальних виплат сьогодні в Україні є досить низьким, то бажання громадян знайти вихід із складної ситуації є досить високим, оскільки державна допомога на сьогодні не здатна забезпечити усіх потреб людей.

Досвід різних країн вказує на те, що не існує жодної країни, яка б перемогла бідність. Значна кількість країн формує різні заходи щодо до зміни структури ринку праці, підвищення мінімального рівня оплати праці, стимулювання громадян до легалізації доходів, розвиток різномірних програм зайнятості, зміни пріоритетів реформування системи соціального захисту, надання різних пільг категорій різним категоріям населення, забезпечення соціальної допомоги найбільш бідним верствам населення.

Ще одним із факторів, який допомагає забезпечити ефективність соціального забезпечення є інформатизація суспільства про соціальні програми, які формує держава.

Важливою складовою процесів реформування системи соціального захисту є врахування тенденцій, які сьогодні існують в Україні щодо децентралізації влади, шляхом зростання ролі місцевих органів влади у

формування соціальної політики. Враховуючи це потрібно розвивати питання доступності та якості усіх видів соціального захисту та соціальної допомоги, диференціації соціальних послуг, збільшення обсягів соціальних допомог, які надаються соціально-вразливим людям. Тут варто акцентувати увагу на розширенні можливостей органів місцевого самоврядування із впровадження соціальної діяльності та формування соціальних стандартів якості життя людей. При цьому варто забезпечити ефективну взаємодію між усіма органами державної влади на усіх рівнях.

Однією із основних проблем системи соціального забезпечення є неефективність діючої системи пільг. Згідно чинного законодавства в Україні пільги отримують залежно від приналежності до тієї чи іншої пільгової категорії громадян, при цьому не враховують існуючі доходи чи матеріальний стан особи, яка може отримувати пільги чи доходи членів його родини. Пільги таким категоріям надаються без будь-якої перевірки рівня їх доходів, контролю за засобами існування. Як результат, значна частина людей, що отримують соціальну допомогу не належить до категорії бідних людей, і має доходи, які здатні покривати усі їх потреби. Близько 70 усіх пільг та допомог припадають на ті господарства, які мають середній дохід або дохід більший за прожитковий мінімум.

Окремі громадяни можуть отримувати пільги на основі різнорідних підстав упродовж тривалого періоду часу, без оцінки потреби у таких пільгах. Розмір допомоги, яка надається бідним та багатим категоріям людей практично не відрізняється. Оскільки пільги формуються в незалежності від рівня доходів та потреб в додаткових ресурсах, то вони не здатні забезпечити бідним категоріям населення достатнього рівня доходу. Існує ще одна проблема, і вона полягає в тому, що доступ до пільг для різних категорій громадян є різним.

Значна кількість осіб, які отримують пільги призвела до того, що практично 1/3 частина населення охоплення системою пільг. Сьогодні існує значна кількість законодавчих актів, яка надає право та можливість різним категоріям людей отримувати пільги. До таких категорій громадян, що мають право на отримання пільг належать ветерани праці, особи, які мають особливі заслуги перед батьківщиною, ветерани війни, особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, діти війни, особи, які мають право на пільги за професійною ознакою, учасники АТО, учасники Революції гідності, пенсіонери за віком. Окрім того, кожна особа може отримати кілька статусів, які дають право і на різні пільги.

Значна кількість громадян, що потребують пільг та допомог призводять до того, що держава не здатна профінансувати їх у повному обсязі. Так міністерство соціальної політики вказує на те, що кожного року у держбюджеті закладається велика сума на соціальну допомогу. Різні розрахунки вказують на те, що для обслуговування усіх пільг потрібна сума, яка дорівнює, практично, половині бюджету.

Ще однією із проблем системи соціальної допомоги є відсутність єдиного законодавства, яке б формувало сферу надання пільг. Найгострішим проблемами системи соціального страхування є незначний рівень охоплення бідних верств населення системою соціальної підтримки та низький рівень адресності у процесі надання соціальної допомоги.

Сьогодні в Україні спостерігається відсутність політичної волі та політичного розуміння необхідності удосконалення системи соціальної підтримки людей, в першу чергу реалізації ефективної пенсійної реформи. Система соціального забезпечення ще містить в собі низку проблем наступного характеру:

- низька адресність соціальних пільг;

- невідповідність між розмірами пільг та реальними можливостями їх забезпечити;
- залишкове фінансування медичного забезпечення, що не дозволяє підтримувати систему медичного захисту на належному рівні.

Низька адресність соціальних пільг. Для вирішення цієї проблеми потрібен відхід від категоріального принципу надання пільг і орієнтація пільгової системи на конкретних людей. При цьому варто з'ясувати рівень доходів людини, яка потребує допомоги і надавати допомогу тільки у тому випадку, якщо рівень її доходів є нижчим за середній.

З метою максимізації ефективності функціонування пенсійного фонду варто запровадити максимальний рівень пенсії за віком та здійснити детінізацію заробітної плати, що дозволить збільшити доходи пенсійного фонду та суму коштів на пенсійне утримання.

Систему залишкового фінансування медичного забезпечення можна виправити шляхом запровадження обов'язкового медичного страхування, що дозволить знизити навантаження на державний бюджет та збільшити витрати на охорону здоров'я.

Позитивним рішенням буде формування системи моніторингу доходів особи, яка претендує на пільги. З одної сторони це збільшить витрати на обслуговування системи надання пільг, а з іншої ефективність усієї системи суттєво підвищується, а сума виплат зменшиться, оскільки значна кількість пільговиків це особи, що мають доходи нижче середнього.

Крім того варто сформувати єдиний законодавчий нормативний документ, який включав б усю систему формування та надання соціальних пільг, що зробило більш прозорою та зрозумілою процедуру формування та надання пільг.

Важливим напрямком розвитку системи соціальної допомоги та соціального розвитку є допомога особам з інвалідністю. Для формування ефективної системи у цій сфері потрібно запровадити диференційовану систему працевлаштування таких осіб по підприємствах та організаціях, відповідно до сфери їхньої діяльності. Для підприємств, що використовують працю таких людей варто запровадити систему державного замовлення, здійснювати фінансування частки витрат таких підприємств.

3.2. Методи реформування системи соціального забезпечення

Основним напрямком реформування системи соціального забезпечення є комплексна реформа системи оплати праці, яка повинна бути сформована за європейськими стандартами.

Далі повинна бути проведена реформа системи пенсійного забезпечення. Третім напрямком діяльності у цій сфері повинна бути адресність соціальної допомоги. Необхідність внесення змін у соціальну сферу також обумовленою завданнями та цілями соціальних реформ, реформою системи державного управління.

Загалом, першим кроком у реформі системи соціальної політики є створення передумов для ефективної праці, оскільки доходи громадян формують їх добробут. Особливої уваги вимагає питання ціни робочої сили. Сьогодні вартість праці в Україні є надзвичайно низькою, а мінімальна заробітна плата не здатна задовольнити потреби людей. Потрібно сформувати нову методологію визначення мінімальної заробітної плати для того, щоб повернути мінімальній заробітній платі функції державних

гарантій фінансового забезпечення. На наш погляд мінімальна заробітна плата повинна бути встановлена на рівні вартості споживчого кошику.

Такий крок повинен бути ключовим елементом розв'язання проблем бідності. Значну увагу варто приділяти процесам легалізації доходів громадян у сфері оплати праці, реального зростання заробітної плати людей, надходжень доходів до фондів соціального страхування, пенсійного фонду та збільшення доходів державного та місцевого бюджетів.

Наступною складовою повинна стати реформа пенсійної системи. Її наслідком повинно бути підвищення рівня трудових пенсій, встановлення ефективних та справедливих принципів нарахування пенсії, формування умов для фінансової стійкості пенсійного фонду, підвищення ефективності функціонування солідарної системи з метою стимулювання легалізації заробітної плати та збільшення зайнятості серед людей. Основним інструментом зміни в пенсійній системі є посилення зв'язку між пенсійним страхуванням і індивідуальною системою сплати соціальних внесків. При цьому потрібно зберегти право на достроковий вихід на пенсію для матерів, які виховують дітей, інвалідів з дитинства.

Потрібно скасувати будь-які обмеження на виплату пенсії для пенсіонерів, які працюють. Пенсіонер, що заробив собі пенсію повинен отримати її у повному обсязі. Не допускати зниження розміру пенсії жінкам, які достроково вийшли на пенсію при досягненні 55 років. Розмір пенсії виплачувати у повному обсязі. Сформувати постійну державну соціальну допомогу для непрацюючих осіб, які досягли пенсійного віку, але мають страховий стаж менше 15 років. Такі люди повинні мати право на соціальну допомогу.

Наступним кроком у розвитку соціальної системи є формування достойного рівня пенсії для тих людей, які мають значний стаж роботи, але із-за негативної економічної ситуації отримали низький рівень зарплат. Варто сформувати різноманітні механізми нарощення рівня пенсійного забезпечення, що мають значний страховий стаж і отримують незначні пенсії. Їх право на достойну пенсію повинно бути забезпеченим. Окремо варто сформувати законопроект пенсійного забезпечення військовослужбовців.

Державі слід більше приділяти увагу соціальному захисту та забезпеченню осіб, які були внутрішньо переміщені. Відповідно до статистичних даних їх кількість становить близько півтора мільйона чоловік. Варто внести зміни до законодавчих актів з метою визначення особливостей пенсійного забезпечення для внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово перебувають на неконтрольованій державою території Донецької та Луганської областей.

Потрібно змінити неефективну систему інституційного догляду та виховання дітей на таку, яка б давала можливість виховання дітей у сімейному або наближеного до сімейного середовищі. Основним контролером та координатором даних процесів повинні бути місцеві органи влади. Варто розвивати програми із будівництва дитячих будинків сімейного типу. Окрім того державі потрібно виділяти більше коштів на придбання соціального життя для дітей-сиріт, які після закінчення вищих навчальних закладів повинні мати змогу отримати власне житло.

Значну кількість зусиль держава повинна спрямовувати на гармонізацію та підвищення ефективності вітчизняного законодавства у сфері зайнятості. На сьогодні 16 мільйонів зайнятих осіб, застрахованими є лише 10 мільйонів, кількість пенсіонерів складає 12 мільйонів осіб, значна частина поточного покоління громадян працездатного віку не є учасниками системи соціального страхування, а кількість платників єдиного податку є

значно меншою ніж пенсіонерів. Відповідно до офіційних даних 4 мільйона громадян працює в тіні, значну частку зарплати виплачують в конвертах.

Такий стан справ не дає можливості сформувати справедливу пенсійну систему, бо велика частка людей не бере участі у формуванні її ресурсів, в той самий час коли всі люди має право на пенсії. Звідси надзвичайно важливим завданням є:

- легалізація зайнятості та залучення до соціального страхування всіх людей;
- створення додаткових робочих місць і на цій основі збільшення рівня зайнятості людей.

Приймаючи до уваги те, що за останні роки існує позитивна динаміка кількості застрахованих осіб, щоб досягнути більш позитивних зрушень потрібно приймати комплексні заходи. Звідси на законодавчому рівні варто здійснити розширення категорій осіб-платників соціального внеску. Розвиток економічної системи та системи соціальних гарантій для працюючих громадян повинні розвиватися паралельно, що сприятиме формуванню більших можливостей для системи соціального захисту.

Державні та місцеві органи влади повинні поєднати власні зусилля для боротьби із тіньовою зайнятістю та сформувати дієві методи контролю за дотриманням трудового законодавства. Існують три основні проблеми, на які варто звернути увагу державним та місцевим органам влади зокрема це:

- неоформлення трудових відносин;
- виплата заробітної плати у розмірах, які менші за мінімальну заробітну плату;
- існування заборгованості із виплати заробітної плати.

Швидкість процесів реформування системи державної соціальної підтримки пов'язана із ефективністю діяльності органів місцевого самоврядування. Основним пріоритетом в системі повинно бути

забезпечення захисту людей, які мають низькі доходи. Одним із напрямків допомоги таким людям є призначення житлових субсидій. З метою удосконалення системи призначення житлових субсидій варто приділити увагу питанням адресності такої підтримки. З іншої сторони варто розглянути питання монетизації субсидій для проведення розрахунків з підприємствами, що формують комунальні послуги.

Наступним пріоритетом у напрямку формування державних соціальних програм є модифікація системи пільг. Основне завдання - це забезпечення принципу, за якого гроші ходять за людиною.

Сьогодні варто перевести значну кількість соціальних програм на механізми формування грошових компенсацій за послугу, яку може обрати собі людина, виходячи із власних потреб. Звідси, ще одним напрямком допомоги людей є запровадження компенсації за санаторно-курортне лікування осіб із інвалідністю та для учасників АТО. Частину коштів державних та місцевих бюджетів варто виділяти на забезпечення протезно-ортопедичними засобами осіб із інвалідністю, що сприятиме пришвидшенню процесів їх забезпечення засобами пересування. Загалом держава повинна розробити комплексний механізм монетизації пільг, в тому числі пільг на проїзд та пільг на житлово-комунальні послуги.

Ще одним із пріоритетних напрямків соціальної політики України є реалізація ефективної системи адміністрування соціальних програм, до якої формуються нові вимоги. З метою підвищення якості надання послуг громадянам у великих містах потрібно формувати центри надання соціальних послуг, які швидко можуть формувати послуги для громадян. Такі проекти повинні фінансуватися органами місцевого самоврядування за підтримки державного бюджету України.

Прийом документів для призначення усіх видів соціальних виплат, державних допомог, субсидій та пенсій, інших послуг, які можуть надаватися

у системі соціального страхування, незалежно від осіб, які їх фінансують здійснюється безпосередньо в центрах надання адміністративних послуг.

Важливою складовою підвищення ефективності системи надання соціального захисту є постійний моніторинг людей, які потребують постійної опіки, дітей, літніх людей, та осіб з інвалідністю. У соціальній сфері повинна формуватися децентралізація повноважень, що надає змогу розвивати систему соціальних послуг для осіб, що мають складні життєві обставини. Це може здійснюватися і за рахунок розвитку системи соціальної інфраструктури.

Актуальним питанням на даний час для органів державного та місцевого самоврядування є формування ефективної системи соціальної допомоги та реабілітації учасників АТО. Сьогодні варто внести ряд суттєвих змін у державну цільову програму із фізичної, медичної та психологічної реабілітації та соціальної, професійної адаптації учасників антитерористичної операції. Метою таких змін є створення цілісної системи реабілітації та адаптації учасників антитерористичної операції, формування прозорого механізму адмініструванням даної системи, розширення кола послуг, які надаються даним особам. В тому числі варто звернути увагу на повне фінансування протезування, забезпечення технічними засобами реабілітації, житлом, а також формування умов для активного залучення цих людей до суспільних процесів.

З метою професійної адаптації учасників антитерористичної операції варто укласти договори на професійне навчання за різними видами суспільної діяльності, зокрема у системі вищої освіти, середньої професійної освіти, на курсах іноземних мов. Кошти за укладеними договорами варто виділяти із місцевих та державного бюджету.

Сьогодні в Україні сформована концепція державної програми забезпечення рівних прав і можливостей для чоловік та жінок, метою якої є

удосконалення механізму забезпечення рівних прав усіх у всіх сферах соціального життя та запровадження європейських стандартів рівності. Участь жінок у економічній системі та у соціальних процесах надає їм право на соціальне та пенсійне забезпечення, формує нові можливості для розвитку особистості. Приймаючи до уваги той факт, що жінки становлять 54 відсотки від загальної кількості населення, реалізація потенціалу жінок у суспільних процесах є основним фактором сталості розвитку України. Таким чином, активізація зусиль держави щодо формування соціального захисту, людського розвитку, захисту прав усіх громадян на усіх рівнях управління є основним фактором зростання економічного потенціалу України, формування соціальної та політичної стабільності у суспільстві та міжнародної конкурентоздатності.

Висновки до розділу 3

За результатами роботи над 3 розділом сформовані наступні висновки та пропозиції. Сучасний стан розвитку системи державного соціального захисту характеризується

- відсутністю ефективного та системного державного управління у цій сфері;
- низьким рівнем соціалізації економіки;
- відсутністю належного стану правового регулювання соціального захисту;
- невідповідністю величини державної підтримки людей рівню прожиткового мінімуму,
- відсутністю ефективних механізмів взаємодії держави та соціуму;
- неефективністю механізмів із реалізації прав та свобод людей.

Звідси усі намагання держави щодо побудови ефективної соціальної економіки можуть залишатися лише теорією, якщо вони не будуть підтримані реальними кроками, інноваціями, реформами, що зачіпають усі аспекти системи соціальної підтримки населення. Реформа соціальної системи повинна бути такою, щоб вона могла реально змінити становище людей. При цьому враховується адресність соціальної допомоги держави. Основними цілями соціальної політики нашої країни повинні бути наступні:

- формування необхідних соціальних реформ;
- розвиток демократичних принципів розвитку економіки;
- забезпечення у повній мірі усіх прав та свобод людей;
- формування ефективного громадянського суспільства;
- активна позиція ролі держави у формуванні соціальної економіки;
- удосконалення механізмів взаємодії державних органів та громадян у соціальній сфері;
- забезпечення гідних та безпечних умов праці та життєдіяльності;
- зростання рівня добробуту населення;
- формування можливостей для усіх людей із реалізації їх здібностей;
- створення умов для отримання доходів відповідно до результатів власної діяльності;
- стимулювання мотивації до підприємницької діяльності;
- формування ефективного середнього класу;
- забезпечення ефективності процесів відтворення населення;
- гармонізація соціальних відносин.

ВИСНОВКИ

Вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням соціального захисту, є прерогативою держави. Пришвидшення інтеграційних процесів України у світове економічне співтовариство вимагає значних змін у державному управлінні, складовими частинами якої є соціальна та економічна система на основі ефективності поєднання економічного розвитку та соціального захисту. Існування ефективної системи соціального захисту - це свідчення певного типу та рівня розвитку країни, її відповідності вимогам часу. Чим вищим є рівень життя людей, тим більш розвиненим є суспільство.

Державу, яка здатна забезпечити власним громадянам високий рівень життя та умови для повного розвитку можна назвати соціальною. Вона повинна сформувати певну систему соціального захисту, що включає в себе систему соціального страхування, загальну систему соціальних гарантій, соціальну допомогу, сферу фінансування соціальних витрат, допомог компенсації та надання інших видів послуг.

Основною найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, її безпека. Відповідно до Конституції України формування та забезпечення прав та свобод людей є основним обов'язком кожної країни. Виходячи із вищезазначеного держава, не повинна бути пасивним спостерігачем процесів реалізації прав та свобод громадян, а основним учасником.

Соціальне забезпечення – це набір принципів форм методів, законодавчо сформованих певною країною, соціальних гарантій, заходів та установ, що забезпечують ефективні умови для життя, для задоволення потреб людей. Соціальний захист формує гарантії допомоги у випадку появи

несприятливих обставин, які можуть супроводжувати життя певних громадян, зокрема хвороби, інвалідність, травматизм, старість, втрату доходів, безробіття, міграцію. Соціальне забезпечення охоплює соціальне страхування та соціальну підтримку і є сукупністю дій, спрямованих на формування допомоги у випадку настання складних життєвих ситуацій. Основним завданням є підтримання сталості життя людей, а також певна допомога у складних життєвих ситуаціях, формування превентивних заходів спрямованих на запобігання виникнення негативних ситуацій.

Система державного захисту повинна формуватися таким чином щоб мати можливість розв'язати індивідуальні проблеми кожної конкретної людини, забезпечуючи при цьому дотримання інтересів усього суспільства. Таким чином, у загальному сенсі, соціальне забезпечення включає соціальну допомогу, соціальне страхування та соціальні гарантії.

За економічним змістом соціальне забезпечення - це державна система допомоги громадянам, що не мають засобів для існування, або отримують доходи у формі винагороди за працю, які не достатні для задоволення основних фізіологічних і психологічних потреб.

Соціальна політика - це діяльність держави з метою формування прийнятних соціально-економічних умов життя суспільства, шляхом підвищення добробуту людей, усунення негативних наслідків функціонування ринкової системи, забезпечення соціальної справедливості та соціальної стабільності в країні;

Соціальна політика держави включає в себе:

- регулювання відносин у суспільстві, законодавче забезпечення умов взаємодії суб'єктів економічної діяльності у соціальній сфері, у тому числі відносин між роботодавцями та працівниками;
- вирішення проблем із безробіттям та забезпеченням повної зайнятості населення;

- перерозподіл доходів населення відповідно до типу соціальної політики, створення групи стимулів для продуктивної суспільної праці та надання соціальних гарантій населенню;
- формування ефективної системи соціального захисту людей;
- забезпечення розвитку інфраструктури соціальної сфери, зокрема закладів освіти, охорони здоров'я, культури, науки, спорту.
- захист навколишнього природного середовища.

Основними цілями соціальної політики:

- формування соціальних реформ;
- розвиток демократичних принципів функціонування суспільства забезпечення прав і свобод людей;
- формування громадянського суспільства;
- активізація держави у сфері соціального забезпечення, формування механізму взаємовідносин держави та суспільства;
- забезпечення ефективних та безпечних умов праці та життя, зростання рівня добробуту людей;
- формування для кожної людини можливостей реалізувати власні здібності, отримувати дохід відповідно до результатів праці, компетентностей, талантів;
- стимулювання мотивації до підприємницької діяльності, формування середнього класу;
- забезпечення ефективних процесів відтворення населення, нормалізація ринку праці;
- гармонізація відносин між державою та людьми, формування соціальної справедливості.

Проведений аналіз ефективності соціальних заходів держави надає можливість зробити наступні висновки.

- з 2017 року по 2019 рік спостерігається скорочення наявного населення, зокрема з 46,5 млн. осіб у 2018 році до 46,3 млн. осіб у 2019 році;
- характерною особливістю демографічної ситуації в Україні є переважання чисельності жінок над чисельністю чоловіків, зокрема частка жінок становить близько 54%, тоді як частка чоловіків – 46%. ;
- якщо розглядати механічний рух населення України, то з 2017 по 2019 рік спостерігається додатній приріст зовнішньої міграції, що позитивно впливає на чисельність населення. Основною причиною виїзду за кордон є трудова міграція, працевлаштування;
- за даними Державної служби статистики у I кварталі 2020 року доходи населення склали 874,4 млрд. грн, що на 7 % більше у порівнянні із таким періодом попереднього року;
- середня місячна заробітна плата працівників за січень - травень 2020 року складала 10 800 грн, що на 9 % більше, ніж у відповідному періоді 2019 року;
- індекс реальної заробітної плати у травні 2020 року по відношенню до квітня 2020 року становив 100,8 %, а в порівнянні з травнем 2019 року – 101,4 відсотка;
- існує позитивна динаміка щодо показників бідності, розрахованими за абсолютними критеріями.
- основні соціальні програми здійснюють помітний сумарний вплив на зниження масштабів абсолютної бідності в країні.
- державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям у 2019 році була призначена 663456 сім'ям, що на 17 % нижче за показник 2018 року. Це свідчить про зростання доходів населення та зменшення чисельності потенційних отримувачів програми.

Для удосконалення системи соціального забезпечення потрібно:

- встановити максимальний рівень пенсії за віком та здійснити детінізацію заробітної плати, що дозволить збільшити доходи пенсійного фонду та суму коштів на пенсійне утримання;

- запровадити обов'язкове медичне страхування, що дозволить знизити навантаження на державний бюджет та збільшити витрати на охорону здоров'я;

- сформувати систему моніторингу доходів особи, яка претендує на пільги. З одної сторони це збільшить витрати на обслуговування системи надання пільг, а з іншої, ефективність усієї системи суттєво підвищується, сума виплат зменшиться, оскільки значна кількість пільговиків це особи, що мають доходи нижче середнього.

- удосконалити систему допомоги особам з інвалідністю. Для формування ефективної системи у цій сфері потрібно запровадити диференційовану систему працевлаштування таких осіб по підприємствах та організаціях, відповідно до сфери їхньої діяльності. Для підприємств, що використовують працю таких людей варто запровадити систему державного замовлення, здійснювати фінансування частки витрат таких підприємств.

- створити передумови для ефективної праці, оскільки доходи громадян формують їх добробут. Особливої уваги вимагає питання ціни робочої сили. Сьогодні вартість праці в Україні є надзвичайно низькою, а мінімальна заробітна плата не здатна задовольнити потреби людей. Потрібно сформувати нову методологію визначення мінімальної заробітної плати для того, щоб повернути мінімальній заробітній платі функції державних гарантій фінансового забезпечення. На наш погляд мінімальна заробітна плата повинна бути встановлена на рівні вартості споживчого кошику.

- значну увагу варто приділяти процесам легалізації доходів громадян у сфері оплати праці, реального зростання заробітної плати людей,

надходжень доходів до фондів соціального страхування, пенсійного фонду та доходів збільшення доходів державного та місцевого бюджетів.

- провести реформу пенсійної системи. Її наслідком повинно бути підвищення рівня трудових пенсій, встановлення ефективних та справедливих принципів нарахування пенсії, формування умов для фінансової стійкості пенсійного фонду, підвищення ефективності функціонування солідарної системи з метою стимулювання легалізації заробітної плати та збільшення зайнятості серед людей. Основним інструментом зміни в пенсійній системі є посилення зв'язку між пенсійним страхуванням і індивідуальною системою сплати соціальних внесків. При цьому потрібно зберегти право на достроковий вихід на пенсію для матерів, які виховують дітей, інвалідів з дитинства.

- скасувати будь-які обмеження на виплату пенсії для пенсіонерів, які працюють. Пенсіонер, що заробив собі пенсію повинен отримати її у повному обсязі. Не допускати зниження розміру пенсії жінкам, які достроково вийшли на пенсію при досягненні 55 років. Розмір пенсії виплачувати у повному обсязі. Сформувати постійну державну соціальну допомогу для непрацюючих осіб, які досягли пенсійного віку, але мають страховий стаж менше 15 років. Такі люди повинні мати право на соціальну допомогу.

- модифікувати систему пільг. Основне завдання - це забезпечення принципу, за якого гроші ходять за людиною.

- запровадити постійний моніторинг людей, які потребують постійної опіки, дітей, літніх людей, та осіб з інвалідністю.

Усе це призведе до формування ефективної системи соціальної підтримки людей.

«Декларація доброчесності»

Я, Бадалов А.Р. підтверджую, що сам написав цю роботу і не використовував жодних інших, окрім цитованих, джерел інформації. Дослівні вирази або фрази, які цитуються, позначаються як такі; інші недослівні запозичення чи ремінісценції, наведені в тексті цієї роботи, містять актуальну інформацію щодо первинних джерел наведеного контенту. Робота у цій безпосередньо або змістовно аналогічній формі не була раніше опублікована чи оприлюднена. Усе зазначене вище посвідчую власноручним підписом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії”(05.10.2000). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/>
2. Закон України „Про соціальні послуги”(19.06.2003) URL: <http://iportal.rada.gov.ua/>
3. Закон України “Про страхування”(07.03.1996 із змінами на 2002 р.). – Режим доступу: <http://iportal.rada.gov.ua/>
4. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”(02.03.2000). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/>
5. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням”(18.01.2001). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/>
6. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності"(23.09.1999). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/>
7. Закон України “Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” (22.02.2001). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/>
8. Закон України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” (09.07.2003) URL: <http://iportal.rada.gov.ua/>
9. Закон України “Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям”(01.06.2000). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/>

10. Кабінет Міністрів України. Нормативно-правова база. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/npd/>
11. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Веб-сторінка Організації об'єднаних націй. 2001 Report of the Social World Situation: Introduction and Overview. — UN, 2001. URL: <http://www.un.org>
13. Міністерство праці та соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>
14. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Підручник К.: Знання, 2004. 312с.
15. Білоус О. Ю. Конвенції Міжнародної організації праці як джерела трудового права України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». Одеса, 2017. 20 с.
16. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія. Донецьк: Янтар, 2001. 293с.
17. Волошин І. Реалізація малозабезпеченими права на соціальне обслуговування. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 6. С. 103–108.
18. Головатий МОСКВАФ. Соціальна політика і соціальна робота: Термінол.-понятійн. слов. Київ: МАУП, 2005. 211с.
19. Губін С. Стан пенсійного забезпечення та пенсійного страхування в Україні. URL: <http://www.cure.org.ua/?info=177>.
20. Державні соціальні стандарти та гарантії у 2019-2020 році. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialnstandarti.html>.

21. Дутчак А. В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку. Молодий вчений. 2017. № 5 (45). С.568–572.
22. Жук О. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення України. Світ фінансів. 2017. № 2 (51). С. 62–71.
23. Загальна декларація прав людини (ООН, 1948). Права людини. Міжнародні договори України. Декларації, документи. Київ, 1992. 94с.
24. Иванова Р.И. Правоотношения по социальному обеспечению в СССР. Москва, 1986. 272с.
25. Калашников С. В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах. Ефективна економіка. 2017. № 1. С. 35–47.
26. Кальницька М. А. Соціальна безпека: поняття та рівні дослідження. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 17. С. 566–571.
27. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. Теорія і практика правознавства. 2017. № 2. С. 1–10.
28. Конвенції МОП щодо захисту трудових прав працівників, що ратифіковані Україною. 2018. URL:<https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=19061>.
29. Концепція соціального забезпечення населення України від 21 грудня 1993 р. Голос України. -19 січня 1994 р. -№10.
30. Коцюбинська Є. Б. Сучасний стан соціального страхування в Україні. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2018. Вип. 2 (40). С. 33–36.
31. Кришень О. В. Сучасні тенденції формування, реалізації та розвитку регіональної соціальної політики в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. Вип. 1 (44). С.52–58.

32. Кудінова М. М. Проблеми фінансування соціального захисту населення в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 4. С. 460–473.
33. Кульчицький Б.В. Сучасні економічні системи. Навчальний посібник. - Львів: Афіша, 2004. 279с.
34. Ліанова Е., Івашкевич В., Бевз В. досвід соціальної політики в країнах розвиненої ринкової та перехідної економіки і можливості його використання в Україні. Україна: аспекти праці. – 1997. - №1. С. 32–37.
35. Малиш Н. А. Макроекономіка: Навч. посіб. — 2-ге вид., випр. Київ: МАУП, 2004. 311с.
36. Мачульская Е.Е. Практикум по праву социального обеспечения. Для юридических вузов и факультетов. Москва: Издательская группа Норма-Инфра. 1998. 94с.
37. Мигович І. Історичні корені й традиції благодійництва. Соціальний захист.- 1996. - № 4. С. 45–47.
38. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Київ: Юрінформ, 1992. 96с.
39. Назимко О. В. Міжнародне право як джерело трудового права України. Правовий часопис Донбасу. 2019. № 1 (66). С.49–55.
40. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посіб. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
41. Нечосіна О. Функціонування системи соціальних послуг в Україні: короткий опис. Київ, 2019. 16 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/510/3>.
42. Новосельська І. В., Миронюк О. І. Імплементція міжнародних стандартів щодо соціального захисту в національне законодавство України. Трудове право. Право соціального забезпечення. 2019. № 1(14). С. 87–92.

43. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. Економіка та держава. 2018. № 4. С. 131–136. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2018/29.pdf.
44. Осіпова Л. В., Паламарчук І. А. Аналіз державного фінансування соціального захисту пенсіонерів в умовах децентралізації. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 27. С. 60–67.
45. Оцінка якості життя в Україні на основі суб'єктивних показників добробуту: монографія Global Sp. 2020. 361 с.
46. Панчишин С. Макроекономіка: Навчальний посібник. Київ: «Либідь», 2001. 347с.
47. Пікулик О. І. Проблеми соціального захисту громадян України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 10. С. 220–222.
48. Про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL) : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лип. 2019 р. № 676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2019-%D0%BF#Text>.
49. Райзберг Б. А., Лозовский А. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. Москва: 1997. 97с.
50. Роик В.Д. Основы социального страхования. Монография. – Москва: Анкил, 2005. 312с.
51. Роледерс В. В., Кукель Г. С. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та шляхи їх подолання. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 10. С. 49–54.
52. Романенко С. Україні необхідно сформувати систему соціального захисту ринкового типу. Соціальний захист. 1997. - № 2. С. 19–24.
53. Семигіна Т.В. Порівняльна соціальна політика: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2005. 211с.

54. Семуельсон П. Економіка: Підручник. Львів: Світ. 1993. 348с.
55. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення : монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
56. Симигіна Т.В. Порівняльна соціальна політика: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2005. 232с.
57. Сирота И.М. Право социального обеспечения в Украине: Учебник. Харьков: «Одиссей». 2000. 214с.
58. Сирота І.М. Право пенсійного забезпечення в Україні: Курс лекцій. Київ: Юрінком Інтер. 1998. 141с.
59. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2002. 412с.
60. Солдатенко М. О. Соціальний захист за державними стандартами. Соціальний захист. 2006. №10. С.24-49
61. Солоненко І.М., Жаліло Л.І. та ін. Державне регулювання охорони здоров'я: Навч. прогр. та метод. рекомендації. Київ: 2002. 101с.
62. Социальный менеджмент: Учебник. Москва: 1999. 317с.
63. Соціальний звіт за 2018 р. Міністерство соціальної політики України, 2019. 65 с. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html>.
64. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні : експертні оцінки : монографія. Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. Київ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
65. Фаріон М. Особливості системи соціального захисту населення в Україні. Ефективна економіка. 2017. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5709>.
66. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних вчень: Навч. посіб. 3-тє вид., випр. Київ: Знання-Прес, 2002. 411 с.

67. Менеджмент соціальної роботи : навч. посіб. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 406 с.
68. Моцна І. В. Проблема розвитку соціального партнерства в Україні та шляхи її вирішення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 25. Ч. 1. С.166-170.
69. Решетников А. В. Процессное управление в социальной сфере: руководство. Москва. : Медицина, 2001. 503 с.
70. Руженський М. М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: монографія. Ін-т підготов. Кадрів держ. служби зайнятості України. Київ. ІПК ДСЗУ, 2013. 317 с.
71. Руженський М. М. Соціальний менеджмент: навч. посіб. Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. – Київ. ІПК ДСЗУ, 2011. 255с.
72. Савчук О. М. Стандарти супервізії в соціальній. Наукові записки НАУКМА. – Том 136. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. Київ. 2016. С. 67-71.
73. Салаева И. В. Соціальна робота : навч. посіб. – К: ДЦССМ, 2002. 440 с.
74. Салаева И. В. Социальный менеджмент: учеб. пособие для студ. вузов. – 2.изд., перераб. и доп. Москва. Высшая школа, 2002. 271 с.
75. Стахів О.О. Соціальне партнерство в сучасному ЄС: основні актори та правові засади. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. Спецвипуск. – С. 79-82.
76. Сташків Б. І. Гарантії права на соціальне забезпечення: навч. вид. Чернігів, 2011. 100 с.
77. Сучасне соціальне управління: філософія, методологія, практика: монографія. Донец. держ. ун-т упр. Донецьк: ВІК, 2010. 375 с.

78. Тимошко Г. М. Менеджмент соціальної роботи: навч. посіб. Ніжин: Лисенко М. М. [вид.], 2011. 307 с.

79. Топішко Н. П. Соціальний захист населення як механізм сприяння розвитку суспільства: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.07. – Львів. 2014.20с.